

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**KULT BOHA QUETZALCÓATLA V INDIÁNSKÝCH CIVILIZACÍCH
MEZOAMERIKY**

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Autor práce: Barbora Dohnalová

Studijní obor: Španělský jazyk pro evropský a mezinárodní obchod

Ročník: 4.

2013

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 18. července 2013

.....

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, Mgr. Pavlu Markovi Ph.D., za jeho vstřícnost, ochotu, podnětné připomínky a odborné a trpělivé vedení, které mi poskytl během vypracování této práce.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je představit roli boha Quetzalcóatla v indiánských civilizacích Mezoameriky. Práce se zaměřuje na kult Opeřeného Hada v předkolumbovském období. V první části přiblíží autorka mezoamerickou kulturně-geografickou oblast, poskytne stručný pohled na nejvýznamnější civilizace oblasti a dále se pak bude zabývat náboženskými představami nativních obyvatel. V následující části práce bude pozornost věnována samotnému kultu boha Quetzalcóatla, zejména chronologickému vývoji tohoto božstva a jeho vnímání indiánským obyvatelstvem. Závěr práce reflektuje vztah boha Quetzalcóatla a dobyvatele Hernána Cortése, kromě toho informuje o duchovních změnách, které prodělal mezoamerický region po příchodu Španělů.

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to present the role of Quetzalcóatl in the Indian civilizations of Mesoamerica. The work focuses on the cult of the Feathered Serpent in the pre-Columbian period. In the first part the author approaches Mesoamerican cultural-geographic area, provides a short overview of the most significant civilizations and then focuses on the religion beliefs of native population. The next part of the thesis takes special attention to the own part of the cult of Quetzalcoatl, specially taking care about the chronological development of the deity and perception of the god by the natives. The last chapter reflects the relation between the god Quetzalcóatl and conqueror Hernán Cortés, it also informs about the religious changes that suffered Mesoamerican region after the arrival of the Spaniards.

„Byla stvořena slunce. Byla stvořena pera. Byli stvořeni jaguáři. Byly stvořeny písně.
Začala bolest a už tepala krev. „Jsem ten, kdo je,“ řeklo Slovo. „Vím, co jsem,“ řekl
člověk. A v té chvíli vyšel z rukou svého Stvořitele a zůstal pod jeho ochranou. Yoalli
Ehecatl. Vítr a temnota.“

LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José. *Příchod opeřeného hada*. Praha 1982. Prolog.

OBSAH

Úvod.....	8
1. KULTURNÍ A HISTORICKÁ TRADICE MEZOAMERICKÉHO REGIONU ...	10
1.1. Mezoamerika.....	10
1.2. Původní obyvatelstvo	13
1.3. Předklasické období 2500 př. n. l. – 200 n.l.....	16
1.4. Klasické období 200 n.l. – 900 n.l.	17
1.5. Poklasické období 900 n.l. – 1521 n.l.	19
2. MEZOAMERICKÉ NÁBOŽENSTVÍ A VNÍMÁNÍ SVĚTA	22
2.1. Rituální obětování	25
3. PROMĚNA QUETZALCÓATLA V STOLETÍCH	29
3.1. Předklasické období	29
3.2. Klasické období.....	30
3.3. Poklasické období	32
3.3.1. Život Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatla	33
3.4. Kukulkán-Gucumatz, Opeřený had v mayské civilizaci.....	44
4. POSTAVA QUETZALCÓATLA V INDIÁNSKÝCH MÝTECH	48
4.1. Popol Vuh.....	48
4.2. Quetzalcóatl v mayských stvořitelských mýtech	49
4.3. Quetzalcóatl v aztéckých stvořitelských mýtech	51
5. QUETZALCÓATL A MEZOAMERICKÉ NÁBOŽENSTVÍ PO PŘÍCHODU EVROPANŮ.....	55
5.1. Vztah Quetzalcóatl a Hernána Cortése	55
5.2. Relaciones histórico-geográficas de Yucatán	58
5.3. Mezoamerický synkretismus.....	59
6. ZÁVĚR.....	64

7. RESUMEN	66
8. BIBLIOGRAFIE	68
9. INTERNETOVÉ ZDROJE	70

Úvod

Předložená bakalářská práce pojednává o kultu boha Quetzalcóatla v nativních civilizacích Mezoameriky. Tato práce si klade za cíl podat ucelený pohled na boha Quetzalcóatla, vytvořit chronologický přehled vývoje kultu tohoto božstva, představit jeho roli v panteonu mezoamerických bohů a odpovědět na následující otázky: Do jaké míry ovlivňoval Quetzalcóatl každodenní život mezoamerických obyvatel? Kdo vlastně byl Ce Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl a jaký je jeho vztah s bohem Quetzalcóatlem? Byl Quetzalcóatl ekvivalentem mayského Kukulkána? A jak se liší vnímání tohoto boha v oblasti mexického altiplanu a v mayských oblastech na jihu regionu?

Práce bude rozdělena celkem do pěti kapitol dále rozčleněných na podkapitoly. První kapitola se bude věnovat mezoamerické kulturní a historické tradici. Nejdříve se pokusím vymezit pojem Mezoamerika pomocí přiblížení geografických a především kulturních znaků oblasti. Následně se zaměřím na původ mezoamerického člověka a nastíním chronologický vývoj nejvýznamnějších civilizací studovaného kulturního regionu. V pořadí druhá kapitola se bude zabývat mezoamerickým pojetím kosmu a náboženství. V této kapitole budu klást důraz hlavně na význam rituálního obětování. Následující kapitola představí chronologický vývoj Quetzalcóatla ve stoletích mezoamerické historie. Vzhledem k velkému množství náboženských center, ve kterých se uctíval kult boha Quetzalcóatla, se zaměřím pouze na nejvýraznější civilizace, a to civilizaci olméckou, teotihuacánskou, toltéckou, aztéckou a nakonec mayskou. Samotnou kapitolu bude tvořit obraz Opeřeného Hada v stvořitelských mýtech. Závěrečná kapitola mé bakalářské práce bude dedikována Quetzalcóatlovi a náboženství Mezoameriky po příchodu evropských dobyvatelů. V první části poslední kapitoly se budu zabývat vztahem Quetzalcóatla a Hernána Cortése, celou práci pak zakončím pohledem na aktuální specifika mezoamerického náboženství.

Z evropského pohledu se může zdát, že starým americkým kulturám je věnováno mnohem méně pozornosti, než například starověkým civilizacím Předního východu. V posledních šesti či sedmi dekáдах však zájem o předkolumbovské společnosti Ameriky roste nebývalým tempem, stejně tak rychle roste i počet odborných historických a popularizačních literárních děl věnovaných této oblasti. V pozadí nestojí ani problematika boha Quetzalcóatla a svoji pozornost na ni obrací čím dál, tím více

vědců a badatelů. Mezi největší znalce mezoamerického náboženství vůbec se kromě mexického antropologa a historika *Miguela León-Portilly* řadí také historik *David Carrasco* či *Enrique Florescano*. Pro tuto práci budou klíčovými díla *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra* od *Davida Carrasca* a *Aztécká filosofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů* od *Miguela León-Portilly*. K nejvýznamnějším českým historikům, kteří se věnují problematice předkolumbovských kultur Ameriky patří historička a etnoložka *Markéta Křížová* a historik a etnolog *Oldřich Kašpar*. Knihy *Mayové: více než záhady dávné civilizace* a *Aztékové: Půvab a krutost indiánské civilizace* od *Markéty Křížové* se stanou stěžejní literaturou této bakalářské práce. Pro úplné proniknutí do problematiky budou prostudovány také některá díla původních mezoamerických etnik a to zejména kniha mayského kmene Quiché, *Popol Vuh* a aztécké spisy *Anales de Cuauhtitlán* a *Leyenda de Los Soles*.

1. KULTURNÍ A HISTORICKÁ TRADICE MEZOAMERICKÉHO REGIONU

1.1. Mezoamerika

Názvem Mezoamerika označujeme kulturní oblast, která se rozvinula na území rozkládajícím se na části dnešních Spojených států Mexických a Střední Ameriky. Prvním, kdo přišel s pojmenováním Mezoamerika, byl německý antropolog Paul Kirchhoff, který v roce 1943 vydal článek s názvem „Mezoamerika, její geografické hranice, etnické složení a kulturní charakteristiky“.¹ Dnes toto pojmenování označuje rozsáhlou kulturně-geografickou oblast ohraničenou na severu řekou Sinaloa a řekou Soto la Marina v mexickém státě Tamaulipas. Jižní geografická a kulturní hranice je limitována řekou Ulua, náležící státu Belize a dále pokračuje přes Nicaraguu až na poloostrov Nicoya v Kostarice.² Za nukleární oblast mezoamerického regionu, kde se zrodily jedny z nejvyspělejších civilizací v historii lidstva, považujeme území dnešních Spojených států Mexických a Guatemaly.

Vědce vedly k definování geografických limitů znaky, které byly společné pro civilizace jimi ohraničené oblasti. K vymezení pojmu Mezoamerika využívá P. Kirchhoff prvků uspořádaných do tří velkých skupin. První z nich zahrnuje prvky výlučné, či typické pro mezoamerickou oblast, druhá skupina obsahuje prvky společné pro Mezoameriku a další vyspělé oblasti Ameriky. Nakonec představuje kulturní charakteristiky, které jsou významné svou absencí v mezoamerickém prostředí.

Ve své práci níže uvádím některé z prvků, které P. Kirchhoff označuje jako exkluzivně mezoamerické.

První z charakteristik jsou vynikající dovednosti, kterých dosáhly předkolumbovské společnosti v pěstování, a to zejména v kultivaci základní plodiny

¹ KIRCHHOFF, Paul. *Mesoamérica. Sus límites geográficos, composición étnica y caracteres culturales.* [online] [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: http://portalacademico.cch.unam.mx/materiales/al/cont/hist/mex/mex1/histMexU2OA01/docs/paulKirchhoff_mesoamerica.pdf.

² Historia de México 1: Mesoamérica. UNAM. *Portal académico.* [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portalacademico.cch.unam.mx/alumno/historiademexico1/unidad2/areasculturales/mesoamerica>.

jídelníčku celé předkolumbovské Ameriky, kukuřice. Významným prvkem mezoamerického regionu je specifické zpracování kukuřice, které se od dob předhispánských zachovalo mezi venkovským obyvatelstvem dodnes. Kukuřičná zrnka uvařená společně s vápnem ve vodě se pomlela a vzniklé těsto se používalo k přípravě kukuřičných placek. Kirchhoff uvádí jako typicky mezoamerické i pěstování šalvěje hispánské, zvané chía, či pěstování rostliny maguey, která byla využívána nejen k přípravě sirupů a pulque³, ale také k výrobě papíru. Neopomenutelnou plodinou kultivovanou v mezoamerickém prostředí, z níž se vyráběl nápoj bohů hodný požívání pouze elitami, bylo kakao. K zefektivnění zemědělství přispělo používání speciálních zemědělských nástrojů, konkrétněji pěstitelské hole, coa⁴ a stavění plovoucích užitkových zahrad chinampas⁵. Intenzivní zemědělská produkce umožnila tvořit přebytky a zásoby, tím přispěla k usedlému způsobu života. Předkolumbovské civilizace Mezoameriky dosáhly také vysoké úrovně řemeslné specializace. Řemeslníci se zabývali výrobou pyritových zrcadel a leštěním obsidiánu. Mezoameričtí bojovníci nosili oděv z jednoho kusu látky, používali dřevěné meče osazené na koncích ostrím z obsidiánu, štít s dvěma rukojeti a foukačky s hliněnými kulkami.⁶

Výjimečných úspěchů dosáhla mezoamerická společnost v intelektuální sféře. Hieroglyfické písmo používané k zapisování historických událostí, tvoření map a vynález symbolů označujících číslíce je jen zlomkem z obdivuhodných objevů vzniklých na území tohoto kulturního areálu. Pozoruhodná je zejména vysoká úroveň znalostí v oblasti astronomie, která dala vzniknout dokonalým kalendářním systémům.

V Mezoamerice byl vytvořen posvátný kalendář, „posvátný rok“, o délce 260 dnů. Tento kalendář je typický pouze pro předkolumbovskou Mezoameriku a neseťkáváme se s ním u žádných jiných kultur světa. Mayský posvátný kalendář tzolkin, ekvivalent tonalpohualli nahuatských jazyků, byl sestaven v závislosti na viditelnosti planety Venuše. Tzolkin se skládá z dvaceti jmen dnů, které se vzájemně kombinují s

³ *Pulque – bílý alkoholický nápoj, získaný fermentací šťávy z rostliny maguey.*

⁴ *Coa – dřevěná hůl, jejíž špička byla opalována, sloužila k přípravě půdy před setbou.*

⁵ *Chinampas – umělé ostrovy vytvářené na hladině jezer za účelem zemědělské produkce.*

⁶ KIRCHHOFF, Paul. *Mesoamérica. Sus límites geográficos, composición étnica y caracteres culturales.* [online] [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: http://portalacademico.cch.unam.mx/materiales/al/cont/hist/mex/mex1/histMexU2OA01/docs/paulKirchhoff_mesoamerica.pdf.

třinácti po sobě jdoucími číslovkami. Každému z dvaceti jmen dnů je přiřazena jedna z číslovek 1 až 13 tak, že se den se stejným názvem a číslem opakuje až po vyčerpání všech kombinací. Tonalpohualli se tedy uzavírá po 260 dnech, kdy jsou vyčerpány všechny kombinace 20 x 13. Posvátný rok zasahoval do života každého člověka, předpovídal roli a osud jednotlivce podle data ve kterém byl narozen. P. Kirchlhoff uvádí jako další z typicky mezoamerických znaků zvyklost přiřazovat osobám jméno dne posvátného kalendářního cyklu ve kterém se narodily. Díky tomu, že každý z dnů byl přiřazen konkrétnímu bohu, byli obyvatelé v soustavném kontaktu se svými božstvy. Druhým neméně významným kalendářním systémem, kterým nechali obyvatelé Mezoameriky vést své životy, byl občanský kalendář, neboli „sluneční rok“, o délce 365 dnů. Závěrečných pět dní tohoto roku bylo považováno za smolné a nebezpečné, upouštělo se od všech běžných aktivit a obyvatelstvo se věnovalo půstu.⁷

Oba zmíněné kalendáře byly používány současně a prolínaly se. Díky permutacím mezi výše zmíněnými kalendářními cykly se veškeré možné kombinace dnů vyčerpaly po skončení sedmdesáti tří cyklů tonalpohualli (tzolkinu) a po skončení padesáti dvou slunečních let, tudíž po 18 980 dnech. Mezoamerická etnika věřila, že vesmír na konci každého cyklu čelí krizi, která ohrožuje jeho přežití a znamená možný zánik světa. Obyvatelé s napětím očekávali východ nového slunce, s kterým vstupoval svět do nové éry. Z toho důvodu byl konec každého dvaapadesátiletého cyklu doprovázen mohutnými slavnostmi. Výročí byla oslavována lidskými obětmi, budováním oltářů, vznikaly nové stély a chrámy byly oblékány do nového „pláště“. Kalendář neznamenal pro mezoamerické společnosti pouhý zápis času, ale hrál zásadní roli jak v každodenním životě, tak v náboženském systému a mytologii. Kombinace dvou kalendářních systémů tvořících cyklus dlouhý 52 let, pořádání slavností na počest každého ukončeného cyklu, stejně jako předpověď špatných a dobrých dnů jsou dle Kirchlhoffa dalšími z mezoamerických specifik.

Pro architekturu studované oblasti je příznačné budování velkých rituálních center, z nich nejvýraznějšími jsou bezpochyby monumentální stupňovité pyramidy, následně pak speciální hřiště určená ke hře pelota a štukované podlahy.

⁷ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 151.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 51-52.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. Praha 2011, s. 41-43.

Náboženství Mezoameriky se podobně jako ostatní složky této kulturní oblasti vyznačuje velmi osobitými znaky. Patří mezi ně používání rituálního čísla 13, koncept několika nebes a podsvětí, čtyři stvoření světa a následné čtyři rekonstrukce, skupina bohů jako například Tláloc a Quetzalcóatl. Za typicky mezoamerickou praxi se považuje pití vody, ve které bylo umyto tělo zesnulého příbuzného, obřad létajících mužů, oblékání se do kůže obětovaných zajatců, rituální používání papíru a kaučuku, obětování křepelek a některé formy sebeobětování jako je prolévání vlastní krve z jazyka, uší, nohou či pohlavních orgánů.⁸

1.2. Původní obyvatelstvo

Nabízí se otázka, kdo byli obyvatelé, kteří vytvořili výše uvedené charakteristiky regionu. Dohady o původu prvních obyvatel Ameriky se vedou již od dob Kolumbových a mnozí badatelé se genezí amerických praobyvatel zabývají dodnes. Jsme si zcela jisti, že člověk nepochází z amerického kontinentu. Tento úsudek podporují archeologické nálezy pouze velmi mladých kosterních pozůstatků člověka. Existuje mnoho fantastických teorií, které hovoří o původních obyvatelích například jako o potomcích bájně Atlantidy, kteří se stačili zachránit a svou vyspělou civilizaci transportovali na americký kontinent. Další názor spojující badatele kteří věří, že praobyvatele Ameriky pocházejí ze starého Egypta, je dnes odmítán především pro nízký stupeň podobností obou kultur co se týče duchovní oblasti. Velmi populární se stala také domněnka, jejíž zastánci usuzují, že prvními obyvateli byli migranti, kteří připluli na vorech z Tichomořských ostrovů, a nebo že jimi byli obyvatelé Austrálie, kteří se na americký kontinent dostali přes ledovce spojující kdysi tyto dva kontinenty. Hypotéz o tom, kdo byli první obyvatelé Nového světa je velké množství, a oproti těm, které se mnohdy zdají být absurdní, stojí samozřejmě i poznatky antropologické, podložené vědeckými výzkumnými metodami.⁹

⁸ KIRCHHOFF, Paul. *Mesoamérica. Sus límites geográficos, composición étnica y caracteres culturales.* [online] [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: http://portalacademico.cch.unam.mx/materiales/al/cont/hist/mex/mex1/histMexU2OA01/docs/paulKirchhoff_mesoamerica.pdf.

⁹ KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti.* Praha: Lidové noviny, 2002, s. 15-19.

Vědci se dnes přiklání k obecně uznávané teorii, která tvrdí, že první lidé, kteří osídlili oblast Mezoameriky, přišli na americký kontinent z Asie přes Beringovu úžinu v poslední době ledové, zřejmě kolem roku 40 000 př. n. l.¹⁰ Cestu měli tehdejší lidé ulehčenou, protože díky poklesu mořské hladiny, byly spolu oba kontinenty propojeny pevninou. Lidské skupiny pronásledující zvěř se z Asie dostaly až na Aljašku a odtud se rozptýlily směrem na jih. První obyvatelé této části planety byli tedy kočovníci, sběrači a lovci, kteří pronásledovali stáda mamutů, mastodontů či bizonů a putovali s nimi krajinou. Je zřejmé, že osidlování nového kontinentu se uskutečnilo směrem ze severu na jih, a byl to proces poměrně pomalý. Objevení celého kontinentu trvalo více než třicet tisíc let, přičemž nejjižnější část amerického kontinentu, Patagonii, osídlili první obyvatelé zhruba před 9 000 lety. Předpokládáme, že oblasti Mezoameriky dosáhli první lidé někdy před 20 000 lety.¹¹

Zásadní změnu prodělává Mezoamerika od 7. tisíciletí před naším letopočtem, kdy započal postupný přechod od lovu a sběračství k zemědělství. V tomto období dochází k domestikaci divoce rostoucích rostlin jako tráva teosinte, předchůdkyně kukuřice. Domestikují se plodiny, které se staly základem diety obyvatel mezoamerické oblasti: dýně, fazole, chilli papriky. Kromě zdomácnění rostlin domestikovaly mezoamerické národy také některá zvířata, mezi nimiž vyniká pes, krocan a další ptáci. Zemědělství se stalo hlavním zdrojem obživy mezoamerického společenství. Jeho postupná intenzifikace umožnila tvořit přebytky, jež obyvatelstvo chránily nejen před nepříznivými obdobími sucha, ale dovolilo mu přijmout nekočovní způsob života umožňující hromadění hmotných statků.¹²

Lidské skupiny, které osídlily studovanou oblast, se zde setkaly s ohromující biologickou, ekologickou a klimatickou rozmanitostí. Mezoamerická krajina, stejně jako klima, je velmi rozmanitá, tvořená horskými pásy, planinami ve středním

¹⁰ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha, 2005, s. 7.

Někdy se uvádí dokonce 50 tis. let př. n. l. KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Mexika*. Praha, 2009, s. 11.

¹¹ Historia de México 1: Poblamiento de América. UNAM. *Portal académico*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portalacademico.cch.unam.mx/alumno/historiademexico1/unidad2/areasculturales/poblamientoamerica>.

¹² Historia de México 1: Mesoamérica. UNAM. *Portal académico*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portalacademico.cch.unam.mx/alumno/historiademexico1/unidad2/areasculturales/mesoamerica>.

Mexiku, krajinou pouštního charakteru na severu, zatímco Yucatanský poloostrov a ostatní mayské oblasti pokrývají tropické lesy. Mezoamerika však není pouze regionem s nesmírnou geografickou rozmanitostí, je také místem, které ohromuje svou biologickou pestrobarevností. Na malém prostoru jedné jihovýchodní mesety najdeme více druhů ptáků a odrůd kukuřice, než v celých Spojených státech amerických.¹³ I když v oblasti převažuje tropické podnebí, zmíněné environmentální kontrasty se odrazily na kulturním vývoji obyvatel.

Přestože se předhispánské mezoamerické civilizace vyznačují řadou společných prvků, můžeme vypozařovat rozdílný vývoj v oblasti mexického altiplana a nížinných oblastech Mezoameriky.¹⁴ Předkolumbovskou Mezoameriku můžeme dále rozdělit do deseti kulturních oblastí, subregionů, ve kterých se vytvořila společenství sdílející společné charakteristiky, jakými jsou například geomorfologické charakteristiky, jazyk, etnické rysy nebo způsob praktikování náboženství.¹⁵

Mesoamérica y sus áreas culturales aprox. 2500 a. C. - 1521 d. C.

Zdroj: Portal académico, Universidad Nacional Autónoma de México, [cit. 2013-06-22].

¹³ WOLF, Eric R. *Pueblos y culturas de Mesoamérica*. México 2004, s. 29.

¹⁴ KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*. Praha 1989, s. 51.

¹⁵ Historia de México 1: Mesoamérica. UNAM. *Portal académico*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z:

<http://portalacademico.cch.unam.mx/alumno/historiademexico1/unidad2/areasculturales/mesoamerica>.

V oblasti Mezoameriky se rozvíjely nejrůznější složité společnosti nepřetržitě od roku 2500 př. n. l. do 1521 n. l. Předkolumbovskou historii dělíme proto nejen prostorově, ale i časově a to na následující tři chronologická období.¹⁶

1.3. Předklasické období 2500 př. n. l. – 200 n. l.

Prvním z období je období předklasické vyznačující se významnými sociokulturními přeměnami společnosti. Rozvíjí se umělecká tvorba a objevují se počátky obchodní výměny a kulturní spolupráce. Soustředování života do vesnic umístěných v blízkosti prvních obřadních center je spojováno s rostoucí specializací práce, s posílením autority elit a vznikem hierarchických společností. V tropických lesích poblíž pobřeží Mexického zálivu, v oblasti dnešních států Veracruz a Tabasco, se dostává k moci nejvýznamnější civilizace předklasického období, civilizace Olméků.¹⁷

K vzestupu olmécké civilizaci dochází ve 12. století př. n. l., kdy vzniká první obřadní centrum San Lorenzo, následně pak La Venta a Tres Zapotes.¹⁸ Sochařství olmécké kultury patří k vrcholnému uměleckému vyjádření Mezoameriky. Olmékové na rozdíl od ostatních velkých kultur Mezoameriky upřednostňovali sochařství před architekturou.¹⁹ Více než charakteristické jsou pro olmécké sochařství pozoruhodné kolosální hlavy vytesané do kamenného monolitu vážícího několik tun. Objevují se první pyramidy nápadně připomínající sopečné hory. Dochovalo se jen velmi málo důkazů o vojenských střetnutích Olméků, proto předpokládáme, že Olmékové nepronikali do ostatních mezoamerických civilizací za účelem trvalé politické nadvlády.²⁰ Nicméně nemůžeme popřít šíření jejich kulturního vlivu, především pronikání osobitého olméckého uměleckého stylu, vědy a náboženství. Za jeden z největších přínosů olmécké kultury v oblasti náboženské se považuje vynález

¹⁶ Historia de México 1: División temporal. UNAM. *Portal académico*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portalacademico.cch.unam.mx/alumno/historiademexico1/unidad2/areasculturales/divisiontemporal>

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2006, s. 14.

¹⁹ KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*. Praha 1989, s. 42.

²⁰ Ibidem, s. 49 – 50.

mezoamerického kalendáře. Olmécký vliv se v daném období rozšířil mezi ostatní mezoamerické společnosti v oblasti středního Mexika, v státech Puebla, Morelos, Guerrero, Oaxaca a zasáhl i mayské oblasti v Guatemale. Díky zmíněným kulturním pokrokům, které se staly pevnou základnou pro příští generace, se olmécká civilizace začala nazývat také „mateřskou kulturou“²¹ Mezoameriky.²²

1.4. Klasické období 200 n. l. – 900 n. l.

Klasickým obdobím je nazývána fáze mezoamerických dějin, ve které zažívá vzdělanost a urbanizace svůj největší rozkvět. Toto období je charakterizováno velkým rozvojem písma, kalendáře, umění, monumentální architektury a znalostí ve vědních oborech matematika a astronomie. V klasickém období graduje vytváření sídel v okolí politicko-náboženských center. Největší změna, kterou prodělala společnost klasického období, bylo zvýšení koncentrace obyvatelstva a přechod k městskému typu života, jež se podílel na sociální a ekonomické přeměně. Vznik prvních velkých států s sebou přinesl svrchované postavení měst nad venkovem, ve městě se koncentrovalo bohatství, zatímco venkov mu zajišťoval obživu. S rostoucí dělbu práce se prohlubovaly sociální rozdíly a sociální stratifikace dosáhla svého maxima. Rozmach dálkového obchodu a obchodní sítě byl předpokladem k intenzivní výrobě zboží určeného ke směně, ale díky obchodu docházelo také k silné kulturní výměně, jejíž zásluhou byl sjednocen mezoamerický pohled na svět. Nejlepším příkladem je přijetí kultu Quetzalcóatla v celé Mezoamerice.²³ Objevují se důkazy o militarizovaných společnostech, dobývání území a lidských obětech. Nejvýznamnějšími kulturními středisky středního Mexika se staly politické útvary Teotihuacan a zapotécký Monte Albán.

²¹ Pojmenování „mateřská kultura“ ve významu kultury olmécké poprvé použil mexický malíř a historik Miguel Covarrubias. CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky*. Praha 1999, s. 37-38.

²² CANTÚ, Gloria M. Delgado de Humberto Sánchez Córdova. *Historia de México*. Naucalpan de Juárez, México, 2002, s. 24.

²³ Historia de México 1: División temporal. UNAM. *Portal académico*. [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portalacademico.cch.unam.mx/alumno/historiademexico1/unidad2/areasculturales/divisiontemporal>.

Nejdůležitější postavení vůbec si však vydobyl městský stát Teotihuacan, který pod svou vládou sjednotil a významně ovlivnil mnoho dalších mezoamerických regionů. Kolosální město s více než sedmdesáti chrámy zdobenými nástěnnými malbami, mozaikami, jemuž dominují pyramidy Slunce a Měsíce, bylo vystavěno na základě pozorování vesmíru a jeho astronomických jevů. Teotihuacan dosáhl svého vrcholu zhruba mezi lety 200 – 700 n. l., kdy se v hlavním městě říše soustřeďovalo na dvě stě tisíc obyvatel.²⁴ Společnost se dělila na zemědělce, řemeslníky, obchodníky a vládnoucí elitářskou vrstvu. Teotihuacanští obchodníci se věnovali dálkovému obchodu na rozlehlé obchodní síti, jejíž čilé obchodní styky sahaly až do mayských oblastí. V již zmíněném zapotéckém městě Monte Albánu či v mayském Tikalu byly identifikovány hluboké vazby s elitami z Teotihuacanu, které poskytovaly nejen výměnu nejrůznějšího zboží, ale také estetického smýšlení.²⁵ Teotihuacan se pro mezoamerické národy klasického období stal posvátným místem, zdrojem spirituality, respektu a prestiže. Byl městem bohaté a fungující společnosti, inspirací pro pozdější kultury, které jako v případě Aztéků odvozovali od Teotihuacanu původ vesmíru.²⁶ Monumentalita tohoto místa přitahuje dodnes tisíce návštěvníků ročně.

Mezi lety 600 a 900 našeho letopočtu, v době kdy ve středním Mexiku po pádu Teotihuacanu nastává období politického prázdna a zmatku, zažívá mayský svět období svého největšího rozkvětu a věhlasu.²⁷ Uprostřed deštných pralesů dnešního jihovýchodního Mexika, Guatemaly, Belize a Hondurasu se vynořují úžasné městské aglomerace, mayská centra jako Palenque, Uxmal, guatemalský Tikal, město Copán v západním Hondurasu a Caracol v Belize.²⁸ Hlavní uměleckou formou byla výroba stél, s níž úzce souvisela tvorba hieroglyfických nápisů a významné dynastické záznamy. V klasickém období se v mayské oblasti rozvíjí psaní a vytváří se ohromné množství písemných památek. Mayové dosahují obdivuhodných poznatků v matematice, astronomii a zdokonalují kalendář dlouhého počtu. Vysoký stupeň vývoje těchto vědních oborů nebyl nikdy překonán současníky Mayů z centrálního Mexika. Kolem roku 900 našeho letopočtu zasáhla politická krize většinu mayských měst.

²⁴ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 62.

²⁵ KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*. Praha 1989, s.89, 92.

²⁶ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 64.

²⁷ DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2006, s. 14.

²⁸ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 212.

Kolaps mayské civilizace a to především měst na jihu regionu s sebou přinesl ztrátu většiny obyvatel. Příčina úpadku měst není doposud uspokojivě objasněna.

1.5. Poklasické období 900 n. l. – 1521 n. l.

Hlavním rysem poklasického období je militarismus, politická nestabilita zapříčiněná ve velké míře migrací obyvatelstva a válečnými konflikty. Hlavním dějištěm tohoto období se stalo střední Mexiko, do kterého přicházely bojovné kmeny ze severu, obecně nazývané Chichimékové. Také umělecké a kulturní projevy byly ovlivněny militaristickým klimatem, zvyšoval se počet znázornění obětních a válečných scén. Potřeba vlastní ochrany vedla mocenská centra k budování ochranných zdí, jako je tomu například u mayského města Tulum. Militaristické symboly byly nejprve šířeny Toltéky, poté jejich následovníky, Aztéky.

V období zmatku a výrazné migrace obyvatelstva v pozdní fázi klasického období, během které docházelo k důležitým etnickým přeměnám se ve středním Mexiku dostává do k moci toltécké město Tollan (Tula). V ranní fázi poklasického období se toto město stává hlavním politickým a kulturním centrem středního Mexika. Tulu založil podle legendy kněz-král Quetzalcoátl, který naučil Toltéky umění, naučil je jak budovat úžasné stavby, ale především je naučil významným a novým náboženským zásadám. Tula se stala prosperujícím a slavným městem, které si udrželo významné postavení více než tři sta let (900 – 1250 n. l.)²⁹ a v době svého vrcholu (kolem roku 1000 n. l.), kdy se rozkládala na 16 km², byla zřejmě největším městem celé Mezoameriky.³⁰

Po pádu toltécké říše se posilují a upevňují vazby mezi středním Mexikem a mayskou oblastí díky expanzi kultu Quetzalcoátla. Do mayské oblasti pronikají kulturní vlivy a politická ideologie ze středního Mexika, obnovuje se politická rovnováha a do popředí se dostávají města Chichen Itzá a Mayapán. Rozmach Chichen Itzá je nejlepším obrazem migračních vln a kulturního sjednocování, které probíhaly v Mezoamerice

²⁹ DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2007. s. 15.

³⁰ TULA: Ciudad de Quetzalcoatl. *CONACULTA: INAH* [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://www.inah.gob.mx/boletines/3-turismo-cultural/2706-tula-ciudad-de-quetzalcoatl>.

v rané fázi poklasického období. Chichen Itzá, spravované mayskou skupinou Itzá, bylo hlavním městem rozsáhlého území na Yucatánském poloostrově. Vyrůstly zde nejimpozantnější mayské stavby, které se vyznačují integrací toltéckých tradic, a ikonografií typickou pro toltéckou kulturu. Uprostřed hlavního náměstí Chichen Itzá vybudovali pyramidu s chrámem zasvěceným Kukulkánovi, mayskému Quetzalcoátlovi.³¹

V druhé polovině dvanáctého století, kdy na Yucatánském poloostrově zažívá Chichen Itzá svůj největší rozmach, přichází do středního Mexika bojovné nahuatské skupiny obyvatel ze severu. V pozdní fázi poklasického období si vydobyli dominantní pozici Aztékové, nazývání také Mexikové, kteří založili v roce 1325 město Tenochtitlán a během jednoho století si podmanili majoritní část nezávislých městských států.³² Díky militaristickému stylu života a kultu posvátných válek se Aztécká říše stala nejobávanější a nejmocnější říší v dějinách Mezoameriky. Odhaduje se, že před vpádem Španělů žilo pod vlivem Aztécké říše 7 až 15 milionů obyvatel.³³

Podle aztécké legendy byl Tenochtitlán založen kmenem Nahuů, kteří původně obývali bájně město Aztlán ležící na ostrově uprostřed “Místa bílých volavek”.³⁴ Přesná poloha Aztlánu nám není doposud známá a stále kolem ní panují dohady. Někteří historikové a archeologové se ovšem domnívají, že původní město Aztéků se nacházelo na ostrově Mexcaltitán v dnešním státě Nayarit. Bůh Huitzilopochtli tomuto kmeni Mexiků nařídil, aby opustili Aztlán a vydali se hledat novou zemi. Přislíbil jim, že tam najdou bohatství, moc a vybudují město velkého významu. Řekl jim, že až při své pouti zemí uvidí orla sedícího na nopálovém kaktusu, jak požívá hada, došli do země zaslíbené. Aztékové po skoro třech stech letech putování zahlédli toto znamení na ostrůvku uprostřed jezera Texcoco a skutečně zde založili město Tenochtitlán, pojmenované po muži, který je vedl a zasvěcené bohovi Huitzilopochtlovi.

Dnes se na místě původního Tenochtitlánu rozkládá Ciudad de México. Událost je považována za založení hlavního města Mexika, proto se pro svoji důležitost výjev

³¹ DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2006, s. 172.

Zona arqueológica de Chichen Itzá. *CONACULTA: INAH* [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: http://www.inah.gob.mx/index.php?option=com_content&view=article&id=5641.

³² DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2007. s. 15.

³³ KŘÍŽOVÁ. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha, 2005.

³⁴ DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2007. s. 144.

orla sedícího na nopálovém kaktusu stal symbolem státního znaku Spojených států mexických. S příchodem Hernána Cortése a jeho vojska do Tenochtitlanu a následným dobytím říše Aztéků dne 13. srpna 1521³⁵ došla historie osobitého kulturního vývoje předhispánské Mezoameriky do svého konce.

³⁵ ARELLANO, Fernando. *La cultura y el arte del México prehispánico*. Caracas 2002, s. 85.

2. MEZOAMERICKÉ NÁBOŽENSTVÍ A VNÍMÁNÍ SVĚTA

Všechny velké civilizace minulosti vybudovaly své vyspělé kultury v kontextu náboženského pohledu na svět, se zvláštním důrazem na kosmologii a na vesmírný řád. V mezoamerickém pojetí vesmíru odráží na mikroúrovni vesmírný řád lidské tělo, které bylo považováno za střed světa, za nástroj, pomocí kterého byly prostřednictvím obřadů ovlivňovány kosmologické síly a pochody. Na makroúrovni to pak jsou budovy, chrámy a pyramidy kopírující vesmír a nejrůznější vesmírné pochody. Hluboký náboženský význam nesou také přírodní prvky jako například cenotes³⁶, vodní prameny, některé jeskyně, hory, pláže, stromy Ahuehuate a Ceiba, jaguár, hadi, ptáci či jelen.

Díky obchodním stykům, které šly ruku v ruce s kulturní výměnou a tedy i expanzí náboženských ideologií, se mezi jednotlivými mezoamerickými skupinami rozšířil poměrně jednotný pohled na kosmologii a náboženství. O silný základ se i v těchto oblastech kultury postarala mateřská civilizace Olméků. Přestože se vyskytovaly rozdíly ve vykonávání některých náboženských praktik, podpořené místními potřebami, můžeme definovat obecné rysy náboženství mezoamerického regionu jako tyto následující.

V první řadě by to byl stejný náhled na kosmologii, kde nalézáme čtyři stvoření světa, následné čtyři destrukce a nakonec stvoření světa pátého. Dalším ze společných rysů předkolumbovských kultur Mezoameriky je touha po vypátrání rytmů, dle kterých se řídí chod světa. Toto přání je poháněno potřebou přizpůsobit se vesmírným rytmům a zabezpečit tak chod společnosti. Pojetí mezoamerického času bychom mohli názorně vyjádřit jako tři soustředné kružnice. Lidé žili v čase a prostoru, který jim vytvářeli bohové pomocí svých nadpřirozených sil. Vlivy ovlivňující čas a prostor nepřicházely pouze z nebe, ale vystupovaly také z podsvětí. K zaznamenávání času na zemi používali lidé kalendář. Jak už jsem uvedla výše, kalendář neznamenal pro mezoamerické společnosti pouhý zápis času, ale hrál zásadní roli v náboženském systému. Mexický básník a esejista, Octavio Paz, označil aztécký kalendář jako „kruh osmnácti měsíců nasycených krví, osmnáct možností jak zemřít: zasypán šípy, ponořen pod vodu, st'at či stažen z kůže.“³⁷ Dá se jen stěží oddělit náboženství od každodenního života, neboť

³⁶ Cenotes - posvátné mayské studny krasového původu.

³⁷ KŘÍŽOVÁ, Markéta. Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace. Praha 2005, s. 54.

každý den byl pod záštitou konkrétního boha či bohů, proto byl každý okamžik lidského života spojen s duchovním světem.³⁸ Druhým z časů byl cyklus bohů, který vznikl ještě před cyklem lidí, ale přesahuje i do jejich současnosti. Třetím časem je čas bohů stvořitelů, čas bohů, kteří jsou nadřazeni všem ostatním bohům. V tomto čase vznikl kosmos a do pohybu se daly vesmírné energie. Také tento čas urozených bohů stvořitelů nikdy nezankl a funguje simultánně s časy ostatními.³⁹ Čas byl obecně chápán jako řetězec po sobě jdoucích zrození a zániků, jehož cyklickou povahu, si můžeme představit jako hada, který se zakusuje do vlastního ocasu a sám sebe požírá.

Mezoamerický vesmír byl složen z třinácti vrstev nebeských, devíti vrstev podsvětí a mezi nimi se rozkládala rovina pozemská, osídlená lidmi.⁴⁰ Nebeský prostor obývala božstva stvořitelská, zatímco v prostoru podsvětí přebývala strašná monstra a božské podstaty zlých sil. Mezoamerické společnosti však nechápaly podsvětí jako místo utrpení, kam se dostal za trest člověk, který vedl hříšný život. O tom jaký bude vést člověk posmrtný život rozhodl způsob jeho smrti. Například jedinci obětovaní bohům, měli záruku, že prožijí svůj posmrtný život lépe než ostatní.⁴¹ Všechny tři vesmírné sféry byly mezi sebou propojeny zpravidla pěti stromy, uprostřed jejichž kmenů se nacházela dvě potrubí ve tvaru šroubovice, která sloužila jako komunikační prostředek mezi zemí, nebem a podsvětím. Putovali jím nejen šamani, králové a bohové, ale i dobré a zlé síly, které mezoamerická božstva posílala svému lidu. Spojení mezi třemi zmíněnými rovinami zajišťovaly například i hory, mayské posvátné cenotes, oheň, zvířata, či jeskyně, které byly považované za vstup do podsvětí.⁴² Prostřednictvím transu a halucinací, navozených sebepoškozováním či požíváním omamných látek, se mezi jednotlivými prostory mohli pohybovat a vstupovat do nich panovníci a obyčejní lidé.

Celý mezoamerický region věřil, že podstatou všeho byla kosmická dualita.⁴³ Jedním z nejdůležitějších náboženských přesvědčení Mezoameriky je, že jen vyrovnaný

³⁸ Ibidem, s. 51-52.

³⁹ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 79 - 80.

⁴⁰ Ibidem, s. 97.

⁴¹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 56.

⁴² CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 97.

⁴³ DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2007, s. 186.

ARELLANO, Fernando. *La cultura y el arte del México prehispánico*. Caracas 2002, s. 161.

system kontrastů zabezpečuje vesmírnou rovnováhu, neboť smrt by neexistovala bez života. Podvojnost vesmíru se odráží v celé jeho velikosti a je zastoupena například v dualitách jako: hmota – duch, muž – žena, život – smrt, podsvětí – nebesa, den – noc, období sucha – období dešťů. Vesmír byl rozdělen na mužskou a ženskou skutečnost, přičemž mužské síly zastupovaly světlo a teplo, zatímco ty ženské temnotu či podsvětí. I samotní bohové žili v páru. Pěkným příkladem je dvojice aztéckých bohů vody. Tlalok, byl patron vody nebeské a deště, zatímco jeho ženská obdoba, bohyně Chalchiuhtlice, byla vládkyní vody pozemské, tekoucí a stojaté.⁴⁴

Vzhledem k agrární povaze mezoamerické společnosti se její náboženské chápání vyznačuje úzkým spojením se zemědělstvím. Dovoluji si tvrdit, že v mezoamerickém panteonu převládají božstva spojená s přírodou jako jsou božstva vody, plodnosti, vegetace, kukuřice, atp. V předklasických společnostech a především v mayské klasické společnosti, která nebyla výrazně militaristicky založená, jsou nejsilněji uctívána božstva přírodních jevů a elementů. S příchodem bojových kmenů ze severu v poklasickém období se začíná v mexické náhorní plošině připisovat větší význam bohům války, ale původní „zemědělská“ božstva zůstávají zachována.

Mezoamerické vnímání světa a především náboženství se nám na první pohled může zdát nesmírně složitým a pro nás těžko pochopitelným systémem. Zejména kvůli tomu, že duchovní svět byl osídlen desítkami či stovkami bohů s neustále se transformujícím charakterem. Bohové byli chápáni jako neviditelné energie, které se projevují a zhmotňují prostřednictvím přírodních sil a některých živých bytostí. Realita je proměnlivá, příroda a vesmír jsou v neustálém pohybu, stejně tak byla součástí neustálých přeměn i mezoamerická božstva. Bohové byli smrtelní a mohli se tudíž přeměnit do dalších forem existence. Jeden bůh se objevoval pod různými jmény a mohl na sebe přijmout několik podob, často protikladných. Božstva s neustále se měnící podstatou přebírala navzájem své charakteristiky a jeden bůh mohl být zároveň podstatou mužskou a ženskou, mohl být zobrazován s lidskými charakteristikami nebo charakteristikami zvířecími, reprezentovat den a noc, být bohem nebeským a zároveň bohem podsvětí, energií dobra nebo energií zla. Nebylo tedy výjimkou, že se jednotlivá božstva navzájem prostupovala. Jediné božstvo mohlo být zároveň třemi bohy, devíti

⁴⁴ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 58.

nebo dokonce třinácti. Ovšem i přes tuto proměnlivou esenci můžeme vytyčit základní charakteristiky bohů

2.1. Rituální obětování

Nelze hovořit o mezoamerickém náboženství bez toho, abychom se zmínili o hlubokém významu, který znamenaly pro mezoamerické společnosti lidské oběti. Z dochovaných památek jakými jsou mýty, stély a hliněné nádoby či malby na zdech budov je jasně čitelná důležitost obětí, především lidských, ale také vzácných a drahých předmětů axis mundi. Ačkoliv praxe rituálního obětování lidí byla nejvíce zakořeněnou mezi Aztéky, není pochyb o tom, že krvavé slavnosti se konaly v celém studovaném regionu. Stejně jako v dalších aspektech mezoamerické kultury, byli Olmékové prvními u kterých se setkáváme s praxí krvavých obětí.⁴⁵

Mezoamerická etnika věřila, že bohové obětovali svůj život, prolili svou krev a trpěli proto, aby dali život lidem. Z toho důvodu byli lidé svázáni s bohy krevním dluhem. Cítili se být bohům dlužni za svůj život a za to, že jim poskytují prostředky nezbytné k životu. Zajímavým faktem je jistě to, že i mezoameričtí bohové sami byli smrtelnými. Prostřednictvím rituálních obětí byl vesmír udržován v rovnováze a pohybu. Ze smrti byl zrozen život, tak fungoval koloběh života. Krvavé obětování bylo téměř každodenní záležitostí v nejrůznějších společnostech mezoamerického prostoru. Průběh obětování závisel na tom, kterému konkrétnímu bohovi byla oběť odevzdávána.⁴⁶ Ačkoliv forem obětování bylo několik, nejrozšířenější formou se stalo vyjmutí srdce z hrudi zaživa.

Důležité bylo správné vykonávání rituálních obřadů, neboť zabezpečovalo chod světa a tak ho chránilo před zánikem. Hlavními aktéry při vykonávání obřadu byli kněží. Čtyři pomocníci, měli na starosti přidržení obětovaného na vypouklém kameni, zatímco mu kněží rozřízl hrud' ostrým nožem, který symbolizoval božskou ruku či nebeský paprsek. Srdce bylo následně oběti vyjmuta z hrudi a společně s krví bylo

⁴⁵ DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2007, s. 176.

⁴⁶ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 68.

nabídnuto bohům.⁴⁷ Často byl válečný zajatec oblékán jako bůh a bylo s ním nakládáno jako s takovým, dokud nenastal čas jeho obětování. Celé divadlo se odehrávalo na vrcholu pyramidy, ale v takové vzdálenosti, aby rituál mohlo pohodlně sledovat publikum shromážděné na náměstí. Nutno podotknout, že sami obyvatelé města se na tyto slavnosti připravovali prostřednictvím vykonávání různých forem pokání, jakými byly například půst, sexuální zdrženlivost, sebeobětování nebo tanec.

Mezi další typy rituálního obětování patřilo obětování utopením, tímto způsobem byla uctívána božstva vody. V mayských posvátných studnách bylo nalezeno velké množství šperků a jiných cenných předmětů, které přinášeli lidé jako obětiny bohu deště a vláhy Chaacovi. Velmi často byly používány také metody jako vržení zajatců do ohně, useknutí hlavy, ukamenování, zabití šípy, uzavření v jeskyních, pohřbení zaživa, či stažení z kůže. Někdy byly aplikovány najednou dvě až tři ze zmíněných metod rituálního obětování. Poslední z uvedených forem obětování, stažení z kůže, prováděli aztéčtí kněží na počest boha Xipe Toteca, boha vegetace a jara. Obřad symbolizující novou vegetaci se konal v den první jarní rovnodennosti, zajatec byl usmrcen a následně mu byla stažena kůže. Kůži symbolizující kukuřičnou slupku si oblékal jeden z kněží po dvacet dní, během nichž byly vykonávány rituály oslavující příchod nového jara.⁴⁸

Být obětován bohům znamenalo pro popravenou oběť poctu. Krev jako životodárná tekutina a s ní zároveň i život byly považovány za maximální oběť, kterou mohl jedinec bohům nabídnout.⁴⁹ Počet obětí závisel na velikosti města a důležitosti oslavované události. Ve velkých a mocných městech jako Chichen Itzá nebo Tenochtitlan byli při významných událostech, jakými byly například oslavy slunce nebo zasvěcení nového chrámu, obětovány stovky až tisíce lidí. Rituál lidských obětí dovedli k dokonalosti a až neuvěřitelné masovosti Aztékové. Jejich oběti byli v drtivé většině zajati během dobovačných válek. Aztékové nevedli války pouze za účelem získání nadvlády nad nepřítelem a zvětšení svého impéria. Byl to národ válečníků, jehož válečné výboje byly poháněny potřebou získat nové živé zajatce, kteří byli následně určeni k nasycení bohů.

⁴⁷ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. Praha 2011, s. 54.

⁴⁸ EBELOVÁ, Kateřina. *Maska v proměnách času a kultur*. Praha 2012, s. 146.

⁴⁹ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 67.

Jedním z nejvýznamnějších obětních rituálů, hluboce zakořeněných v kultuře předkolumbovské Mezoameriky je hra Pelota. Mayové hru nazývali pok-ta-pok⁵⁰, díky zvukům, které vydával míč při hře. První hřiště určené ke hře této hry bylo vystavěno v roce 1600 př. n. l. na pobřeží dnešního státu Chiapas.⁵¹ Pelota byla posvátnou hrou, účelem hry nebylo pobavení diváků, jakým je u jiných sportovních utkání. Pelota nebyla tedy obyčejným sportem, ale zastávala roli významného náboženského rituálu zahrnujícím lidské oběti. Především v mayské kultuře, která nebyla tak výrazně válečnický založená jako civilizace aztécká, byla hra pelota využívána jako alternativa za válku.

Hra spočívala v prohození kaučukového míče skrz kamenné obruče. Hřiště, lemováno šikmými zdmi vystavěnými z kamenných kvádrů, mělo tvar písmene I a bylo považováno za vstup do podsvětí. Kaučukový míč představoval sluneční kotouč, Slunce, které se zrodí, během dne podnikne svoji blahodárnou cestu po zemském povrchu a v noci podstupuje nebezpečnou pouť podzemím. V podsvětí bojovalo s nestvůrami, aby se další den mohlo zase objevit na zemi a rozdávat život. Počet hráčů závisel na velikosti hřiště a kolísal mezi 2-5 hráči v každém družstvu, přičemž jeden z družstva zastával roli kapitána. Vzhledem k tomu, že míče určené ke hře dosahovaly váhy až několika kilogramů, hráči si chránili svá těla chrániči z látek a kůže. Jak je zřejmé hra byla poměrně obtížná a proto jeden turnaj mohl trvat i několik dní.⁵²

Bohužel nebyla dochována podrobná pravidla této staré mezoamerické hry, a tak nalézáme mnohé polemiky nad tím, kdo byl obětován bohům, zda to bylo družstvo poražených či družstvo, které zvítězilo. Dříve se přiklánělo k verzi, která tvrdí, že popraven byl kapitán, někdy celé družstvo poražených. V posledních letech se však odvrací od této teorie a populárním se stal názor tvrdící, že jsme příliš ovlivněni moderní percepcí světa a smrti. Pro předkolumbovské civilizace nutně nemuselo znamenat, že hráč, který prohrál, musí být potrestán a zabit, což je z našeho dnešního pohledu na svět logičtější variantou. V mezoamerické kultuře byl obětován kapitán vítězného družstva, protože byl tím nejlepším, co mohli bohům nabídnout a očekávali, že bohové jim na oplátku také sešlou jen to nejlepší.

⁵⁰ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 56.

⁵¹ DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2006, s. 144.

⁵² CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 56.
DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2006, s. 144-145.

V této práci považujeme za pravděpodobnější první verzi, která říká, že bohům byli obětováni členové poraženého družstva. Ačkoliv bylo vnímání smrti mezoamerickými kulturami zajisté velmi rozdílné a vzdálené od vnímání moderního, z našeho pohledu jde o velice sporné téma. Lze diskutovat o tom, zda se hráči usilovně snažili vyhrát a tím se dobrovolně „vrhali“ do náruče smrti. Jsou totiž známy případy, kdy kněží museli zajatcům určeným k obětování, podávat drogy, aby byli vůbec schopni participovat na rituálu a vše probíhalo hladce podle předem určených pravidel.⁵³

Kromě lidských srdcí a těl byly bohům obětován také tabák, potraviny, papír, drahé kameny, šperky a zvířata. Podle mýtů to byl kněz Ce Acatl Topiltzin Queztalcóatl, který odsuzoval obětování prostřednictvím krve zajatců a nabádal obyvatele Tuly k obětování malých živočichů, motýlů, hadů. Kněz Queztalcóatl prosazoval sebeobětování, jednu z nejrozšířenějších rituálních praktik, která se dochovala až do koloniálního období. Krvavé sebeobětování, bylo prováděno propichováním částí těla pomocí ostrých nástrojů, trnů stromu maguey, opracovanými kostmi a kameny. Nejčastěji byly propichovány uši, oční víčka, nosní přepážky, jazyk a genitálie. Diego de Landa, františkánský biskup Yucatánského poloostrova, se ve svém díle *Relación de las cosas en Yucatán* popisuje provádění sebeobětování následovně: „*Shromažďovali se v chrámu... seřazeni do řady si šikmo propichovali postranní části svých mužských údů, protahovali jimi co největší část provazu a svázání dohromady zůstávali na místě a zkrápěli démona krví...*“⁵⁴ Rituální perforace genitálií příslušela především panovníkům, kteří prováděli tyto drastické praktiky sebepoškozování nejen v soukromí, ale i na veřejnosti během důležitých oslav. Pomocí obětního krvácení si pak navozovali halucinace, které jim umožňovaly udržovat vzájemnost s bohy, prapředky vládců, a komunikovat s nimi. Tento fakt poté utvrzoval jejich nárok na držení moci.

⁵³ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 69.

⁵⁴ DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2006, s. 130.

3. PROMĚNA QUETZALCÓATLA V STOLETÍCH

3.1. Předklasické období

První zmínky o kultuře hada zaznamenáváme již v předklasickém období u nejstarší kultury celé Mezoameriky, kultury olmécké. Některé prameny uvádí, že Olmékové obývali mýtickou oblast Tamoanchanu, místa kam přišel Quetzalcóatl se vzácnými kostmi předešlých generací. Zde je zkropil svou krví, a tím dal vznik novému lidskému pokolení. Přesná poloha Tamoanchanu⁵⁵ je stále místem dohadů a spolu s ní i odpověď na otázku, zda byl skutečným nebo pouze mytickým místem. Nicméně je nám známo, že v oblasti Mexického zálivu, v dnešních státech Veracruz a Tabasco, kterou obývali Olmékové, byl předmětem uctívání kult jakési vodní podoby draka-hada. Petr David Joralemon, badatel zabývající se o olméckou ikonografií, je přesvědčen, že první podoba opeřeného hada má původ u mateřské kultury Mezoameriky. Tuto prvotní verzi opeřeného hada zařazuje Joralemon do panteonu olméckých bohů pod názvem Bůh VII.⁵⁶

Ústředním námětem olméckého umění byla zvířata. Z dochované ikonografie víme, že Olmékové od sebe oddělovali určité znaky zvířat a svévolně je mezi sebou míchali tak, že vznikly zcela nové hybridní formy. Mohli mezi sebou tedy například smíchat hadí zuby, orlí zobák, jaguáří čenich a rybí tělo. Tímto způsobem vznikly kombinace jako jaguár-ještěř-ryba, člověk-jaguár, pták-jaguár, had-pták, atp.⁵⁷ Olmécká civilizace je charakteristická svou adorací jaguára, který byl v první řadě spojován se zemí. Had v olméckém umění často symbolizuje mužský pohlavní úd, kukuřičné klasy, připomíná vodní pramínek. Vlnící se hadí tělo evokující vody klikatého potoka, stejně jako jeho reprodukční aspekt jsou nepochybně znázorněním plodnosti.⁵⁸ Spojení prvků vody a plodnosti s prvkem země v podobě drak-had-jaguár nejdůležitějšími prvky zemědělských společností.⁵⁹

⁵⁵ Tamoanchan znamená v překladu „Místo ptačího hada“ nebo „Hledáme náš domov“.

⁵⁶ FERRERO, Luis. *Los hombres jaguar: los olmecas tenocelome*. San José 2006, s. 10.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 57.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 121.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 58.

3.2. Klasické období

Významnou změnou prochází kult hada v klasickém období, kdy se objevuje jako had s tělem pokrytým ptačím peřím. Opeřený had byl znázorněním spojení mezi elementy zemskými, které zastupoval had a elementy nebeskými, jež byly zastupovány peřím. Teotihuacán byl prvním velkým centrem vyznávání kultu Opeřeného hada. Mohli bychom říci, že Teotihuacán byl jakousi první Tulou vznešeného Quetzalcóatla.

V Teotihuacánu reprezentoval Opeřený had božské vody a plodnost, jeho zakřivené hadí tělo pokryté vzácným zeleným peřím bylo schopno transportovat vodu a barva jeho těla připomínala zelenou barvu vegetace. Ve středu města byla ve 2. století n. l. vystavěna první budova zasvěcena bohu Quetzalcóatlovi. Chrám Opeřeného hada stál ve středu města, které bylo zobrazením vesmíru, sám tudíž stál i „uprostřed“ vesmíru, což potvrzovalo jeho význam jako sídlo politické moci. Chrámová pyramida je zdobená plastikami hadích hlav s věncem peří kolem hlavy. Na fasádě Citadely je vyobrazeno množství vlnících se hadů, kteří jakoby plavali mezi ulitami a lasturami, symboly spojovanými s plodností země. Hlavy Opeřeného hada se střídají s hlavami ohnivých hadů spojovaných s válkami a symbolizujícími období sucha.⁶⁰

Znázornění Quetzalcóatla v Teotihuacánu, zdroj: <http://www.esacademic.com>, [cit. 2013-06-22].

⁶⁰ VELÁZQUEZ, Enrique Florescano. *El mito de Quetzalcóatl*. México 1995, s. 24.

V pyramidě Quetzalcóatla archeologové našli celkem 272 těl obětovaných jedinců. Několik těl bylo rozděleno do čtyř skupin a nasměrováno do čtyř světových stran. Pro všechna těla je společné, že byla objevena s rukama svázanými za zády. Dalších dvacet pohřbených těl bylo nalezeno v samém středu chrámu. Pohřbené osoby byly oblečeny do krásných šatů a byly ozdobeny šperky z lidských čelistí a lastur imitujících zuby. Společně s těly byly pohřbeny také nejrůznější předměty vyrobené z mušlí a obsidiánu, figurky v podobě lidí a hadů.⁶¹ Kult Opeřeného Hada byl v městě přítomen během celého trvání jeho existence.⁶²

Od klasického období byl Quetzalcóatl spojován s planetou Venuší, Jitřenkou, na kterou se podle jedné z verzí poklasického období promění po tom, co odejde z Tuly. Od dob teotihuacánských se objevuje přímé spojování Venuše s válečníky, obětováním a symboly smrti.⁶³ Pouze planeta Venuše, pomineme-li Slunce, si zasloužila tak velkou pozornost obyvatel předkolumbovské Mezoameriky. Tlahuizcalpantecuhtli, Pán Jitřenky, byl personifikací Quetzalcóatla v jeho podobě ranní hvězdy Venuše.⁶⁴ Tlahuizcalpantecuhtli se vynořil z podsvětí, přemístil se na nebesa a poté se přeměnil na noční hvězdu Venuši, vzácné dvojče, Xólotla. Quetzalcóatl se tak v podobě Venuše stával duálním bohem. Potom co Venuše zmizela v podsvětí, trvalo jí přesně osm dní, než se zase objevila na obloze jako ranní hvězda a na nebe se opět zjevovala ve dni označovaném Ce-Ácatl. Od dob Teotihuacánu byla planeta Venuše asociována s válkou a hrou pelota, vzhledem k tomu, že stejně jak tomu bylo u slunce, sváděla i tato planeta boj s podsvětím. V mayském prostředí byla Venuše jako ranní hvězda obávaným bojovníkem, který na úsvitu dne bojuje se sluncem a útočí na něj pomocí oštěpů. Nakonec je však poražen a ustupuje slunci, jedinému vládci denního nebe.⁶⁵

Kromě již zmíněného válečnického aspektu je důležité zmínit i zemědělský aspekt Venuše. Planeta byla spojována s začátkem zemědělského cyklu, neboť ohlašovala příchod období dešťů. Byla spojována se setím kukuřice, zrodem mladého boha kukuřice, tedy s objevením se prvních zelených lístků na zemském povrchu.⁶⁶

⁶¹ MATOS MOCTEZUMA, Eduardo. *Teotihuacan*. México 2009, s. 43-44.

⁶² VELÁZQUEZ, Enrique Florescano. *El mito de Quetzalcóatl*. México 1995, s. 25.

⁶³ Ibidem, s. 34.

⁶⁴ ARELLANO, Fernando. *La cultura y el arte del México prehispánico*. Caracas 2002, s. 62

⁶⁵ Ibidem, s. 40.

⁶⁶ Ibidem, s. 43.

Venuše byla z pohledu tehdejších lidí vnímána jako hvězda, která se zrodí, umírá a znovu se zrodí po určitém čase, stejně jako had, kterému byla připisována smrt se svléknutím staré kůže a znovuzrození s kůží novou. Tato myšlenka je velmi typická pro zemědělské společnosti Mezoameriky a vyplývá z logiky zemědělského cyklu, ve kterém smrt vede k životu a obráceně a zároveň je součástí dualistického myšlení, kdy zrození a smrt nejsou protichůdnými, nýbrž komplementárními prvky.

Rozvoj kultu Opeřeného Hada v Teotihuacánu přispěl k tomu, že Quetzalcóatl nezůstal pouze náboženským symbolem. Postupná konsolidace kněžské kasty spojována s kultem Quetzalcoatla vedla k tomu, že se stal symbolem politické moci. Neměli bychom zapomenout na to, že v minulosti nebylo náboženství odděleno od politiky. Někteří experti proto věří, že Quetzalcóatl bylo označení politické moci.⁶⁷ Domníváme se, že snad pojmenování Quetzalcóatl v sobě neslo politický titul a legitimaci moci, protože v městských centrech rozvinutých v dobách po vládě Teotihuacánu byly důležité osobnosti, zřejmě vládcí, spojováni s kultem Opeřeného Hada.

Davide Domenici, ve své knize *Aztékové: poklady starobylých civilizací* uvádí, že fasáda Chrámu Opeřeného hada byla jen několik desetiletí po jeho dokončení překryta novou pyramidou a podoby opeřených hadů na zdech a schodištích města nahradily figury jaguárů. To by mohlo svědčit o proměně politických poměrů či převratu, při němž přišli o svou vládnoucí pozici v politickém životě města vládcí pod ochranou Opeřeného Hada a vystřídali je ti, jež ochraňoval jaguár.⁶⁸ Mohly to tedy být politické události, které přispěly k úpadku Teotihuacánu. Došlo k vylidnění města, které představovalo vzor pro ostatní středomexické regiony. Nicméně na postavu Quetzalcóatla teprve čeká období jejího největšího rozmachu a slávy.

3.3. Poklasické období

Po pádu Teotihuacánu, zaujalo klíčovou roli v mexické náhorní plošině město Tula, které se stalo hlavním mocenským centrem oblasti. V Tule se zdroje o Quetzalcóatlovi několikrát znásobují co do množství a komplexnosti. Obyvateli města byly skupiny

⁶⁷ VELÁZQUEZ, Enrique Florescano. *El mito de Quetzalcóatl*. México 1995, s. 40, 254.

⁶⁸ DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha 2007, s. 50.

nahuů, část chichiméků, původně primitivních lovců a sběračů, kteří se nechali dobrovolně „toltequizovat“. Zmíněné skupiny splynuly s potomky teotihuacanské kultury, kteří sem přišli po kolapsu jejich města. Mezi nejvýraznější z teotihuacanských imigrantů se jistě řadí skupina Coyotlatelco⁶⁹, jež je známá svou krásnou keramikou. Za zakladatele Tuly se považuje Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl, syn Mixcóatla, náčelníka, který vedl svůj lid ze severních oblastí do středního Mexika a usadil se v Culhuacánu.⁷⁰ Po otcově smrti přejal Ce-Ácatl Topiltzin roli vládce a založil město Tulu, neboli „Místo rákosů“.

V mezoamerické kulturní oblasti bylo častou praxí humanizovat bohy stejně jako zbožšťovat jejich lidské zástupce. V Tule vrcholí postupná humanizace Opeřeného Hada a stává se z něj hombre-dios (člověk-bůh). Hombre-dios byl podle přesvědčení nativních kultur Mezoameriky znalec náboženského učení, který dosáhl takového stupně víry, že dokázal prostřednictvím svého srdce s božskými silami.⁷¹ Druhou identitou Opeřeného Hada je tedy jeho lidský zástupce kněz Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl, kterého bůh obdařil zázračnými schopnostmi. Ce-Ácatl Topiltzin nebyl pouze vládcem, ale i nejvyšším knězem. Zavedl ve městě kult boha Quetzalcóatla a připojil jeho jméno ke svému. Není tedy divu, že jeho tyto dvě identity se mezi sebou snadno mísí a přechází z člověka na boha a naopak. Kým vlastně byl tento hombre-dios?

3.3.1. Život Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatla

„Rok 1-Třtina. Říká se, vypraví se, že v něm se narodil Quetzalcóatl, ten, který byl nazývaný naším princem, kněz 1-Třtina Quetzalcóatl. A říká se, že jeho matkou byla ta, která se jmenovala Chimalman. A takto se vypráví, že byl

⁶⁹ Ibidem, s. 93.

⁷⁰ CANTÚ, Gloria M. Delgado de. *Historia de México*. México 2002. s. 114.

⁷¹ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 78.

*Quetzalcóatl vložen do lůna své matky: byl zplozen, když ona spolkla drahokam.*⁷²

Legenda vypráví, že válečník jménem Mixcóatl došel se svými dobovačnými taženími až do dnešního státu Morelos a tam poznal krásnou dívku ze vznešené rodiny jménem Chimalman.⁷³ Mixcóatl a Chimalman byli oba na půl bohem a na půl člověkem. Mixcóatl, byl válečník, vůdce jedné skupiny nahuů, který byl známý svými hrdinskými činy. Matka Quetzalcóatla reprezentovala charakteristické vlastnosti pro bohyni plodnosti. Ačkoliv spolu tyto dva polobohové zplodili syna, nepřišel na svět přirozenou cestou, ale byl potomkem božího zázraku. Vatikánský kodex uvádí, že Chimalman pozřela krásný zelený kámen, smaragd, z něhož se zázrakem narodil Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl. Mixcóatla zavraždil jeho vlastní bratr Ihuitímal ještě před tím, než se narodil jeho syn. Matka během porodu zemřela.

O jeho dětství a dospívání toho moc nevíme. Jedna z verzí udává, že dítě zůstalo v péči matčiných rodičů a ti jej poslali na výchovu ke kněžím, kteří zasvětili svůj život kultu boha Quetzalcóatla.⁷⁴ Když bylo Topiltzinovi devět let, začal pátrat po svém otci. Hledal je ostatky tak dlouho, až se mu je podařilo nalézt. Vyhrabal otcovy kosti ze země a pohřbil je v chrámu, kde mu vzdávali čest a uctívali jeho památku. Další verze mluví o tom, že mladý Quetzalcóatl podstoupil tvrdou výchovu, stal se válečníkem a spolu se svým otcem se vydával do boje, kdy během jedné z bitev byl jeho otec zabit.⁷⁵ Zde se už obě verze shodují, protože i tentokrát syn vezme otcovy ostatky a pohřbí je ve svatyni.

⁷² „Año 1-Caña. En él, según se dice, se refiere, nació Quetzalcóatl, el que fue llamado nuestro príncipe, el sacerdote 1-Caña Quetzalcóatl. Y se dice que su madre fue la llamada Chimalman. Y así se refiere, cómo se colocó Quetzalcóatl en el seno de su madre: ésta se tragó una piedra preciosa.“

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Cantos y crónicas del México antiguo: Versión de los Anales de Cuauhtitlán*. [online]. s. 50 [cit. 2013-07-10]. Dostupné z:

<http://enp4.unam.mx/amc/librosylecturas/Nueva%20idea%20de%20mexico/Capitulo%201%20Mexico%20como%20Palabra/Anexo%20lecturas%20de%20capitulo%20primero/LECTURA%2010%20%20CANTOS%20Y%20CRONICAS%20%20DEL%20MEXICO%20ANTIGUO.pdf>

⁷³ CANTÚ, Gloria M. Delgado de. *Historia de México*. México 2002. s. 114.

⁷⁴ Ibidem, s. 114.

⁷⁵ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 90.

Legenda dále vypráví, že jednoho dne přišli za Topiltzinem vyslanci z Culhuacánu, kteří nesouhlasili s vládou jeho strýce Ihutimala. Topiltzin se postavil do čela povstání, během něhož byl jeho strýc zabit a Ce-Ácatl Topiltzin se tak dostal na trůn.⁷⁶ V roce 870 n. l. zamířil se svým lidem nejprve do Tollantzinca ve kterém prožil čtyři roky, když za ním přišli Toltékové s prosbou, aby jim vládl.⁷⁷ Stal se tedy jejich vládcem a zároveň nejvyšším knězem, který zavedl v Tule kult boha Quetzalcóatla. Tula se díky Topiltzinovu vedení stala prosperujícím a impozantním městem, ve kterém žili toltékové šťastně. Její věhlas, který se rychle šířil, sebou přiváděl do města stále nové obyvatele. V městě bylo všeho dostatek, lidé byli bohatí a nikdy netrpěli nouzí nebo hladem.⁷⁸

Podle Sahagúna rostly za vlády Quetzalcóatla v Tule tykve tak velké, že i muži měli problém, aby je objali. Kukuřičné klasy byly tak tlusté, že jediný klas člověk sotva sám odnesl. Všude kolem rostly kakaovníky s těmi nejlepšími boby a lidé sklízeli bavlnu, kterou nemuseli barvit, protože rostla v barvě červené, žluté, zelené, modré, fialové, tyrkysové a bavlna rostla také v barvě lví srsti.⁷⁹ Quetzalcóatl naučil Toltéky mnoha hezkým a užitečným věcem. Stali se nejzručnějšími řemeslníky a staviteli, naučil je opracovávat dřevo a drahé kameny. Také je naučil lovit do sítí, zúrodnovat pole a stavět krásné domy.⁸⁰ Podporoval umění a ukázal Toltékům jak hrát na hudební nástroje. Byl neuvěřitelně moudrým vládcem a vše co znal, se snažil předat svým Toltékům.

Quetzalcóatl postavil v Tule grandiózní pálace zdobené hadími symboly a naplnil je krásnými předměty a vzácnými šperky. Ale když v Tule ještě žil, nikdy se neukazoval na veřejnosti, stranil se obličejům lidí, uzavřen ve svém překrásném domě střeženém jeho sluhy. Vedl asketický způsob života plný půstů, vzdálený myšlenkám na ženy, žil v sexuální zdrženlivosti. Uzavřen mezi zdmi svého paláce byl pohroužen do

⁷⁶ Ibidem, s. 149-150.

⁷⁷ SODI M., DEMETRIO., Sodi M., Demetrio. *Las grandes culturas de Mesoamérica desde la llegada del hombre al continente americano hasta la última de las culturas prehispánicas*. México 1992, s. 108.

⁷⁸ SAHAGÚN, Fray Bernardino de. *Historia general de las cosas de la nueva España*. Barcelona 2008. s. 217.

⁷⁹ Ibidem, s. 216-217.

⁸⁰ LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José. *Příchod opeřeného hada*. Praha 1982, s. 48-50.

modliteb a sebeobětování. Jehly určené k propichování částí těla a obětování vlastní krve si vyráběl z jadeitu a ptačích per. Vykonával obětní rituály také za pomoci ohně a vody. O půlnoci se koupal v ledové vodě a v ohni páčil jadeit, korál či pravý tyrkys. Jedním z nejdůležitějších momentů jeho kněžského života bylo spojení se s nejvyšším bohem, stvořitelem všeho, Ometeotlem.

„A říká se, vypráví se, že Quetzalcóatl k sobě povolával boha, toho, který sídlí na okraji nebe. Vzáyval tu v suknicí z hvězd, co dává věcem světlo, Paní našeho masa, Pána našeho masa, tu co obdarovává naši zem, toho, jenž ji pokrývá bavlnou. Vědělo se, že volal až tam, do místa Podvojnosti, nad devět rovin, z kterých se skládá nebe. Ti, kteří tam žili, věděli, že k nim zas a znova volá, že žije v ústraní a rozjímá.“⁸¹

Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl zavedl v Tule pacifistický způsob života. Byl odpůrcem násilného obětování lidí bohům a zastával názor, že nikdo nemá právo prolít jinou krev než svou vlastní, lidé ho za to milovali.

„A říká se, vypráví se, že když žil Quetzalcóatl mnohokrát se ho snažili kouzelníci oklamat, aby prováděl lidské oběti, aby obětoval lidi, ale on to nikdy nechtěl, protože velmi miloval svůj lid, kterým byli toltékové. Jejich obětinami byli vždy hadi, ptáci, motýli, které on obětoval.“⁸²

⁸¹ *„Y se refiere, se dice, que Quetzalcóatl invocaba, hacía dios para sí, a alguien que está en el interior del cielo. Invocaba a la del faldellín de estrellas, al que hace lucir las cosas; Señora de nuestra carne, Señor de nuestra carne; la que da apoyo a la tierra, el que la cubre de algodón. Hacia allá dirigía su voz, así se sabía, al Lugar de la Dualidad, el de los nueve travesaños con que consiste el cielo. Y como lo sabían los que allá vivían, hacía una y otra vez invocaciones, vivía en meditación y retiro.“*

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Cantos y crónicas del México antiguo: Versión de los Anales de Cuauhtitlán*. [online]. s. 52 [cit. 2013-07-10]. Dostupné z:

<http://enp4.unam.mx/amc/librosylecturas/Nueva%20idea%20de%20mexico/Capitulo%201%20Mexico%20como%20Palabra/Anexo%20lecturas%20de%20capitulo%20primero/LECTURA%2010%2020CANTOS%20Y%20CRONICAS%20%20DEL%20MEXICO%20ANTIGUO.pdf>.

⁸² *„Y se dice, se refiere que cuando vivía Quetzalcóatl, muchas veces los hechiceros quisieron engañarlo, para que hiciera sacrificios humanos, para que sacrificara hombres, pero él nunca quiso,*

Dny v Tule obíhaly bezstarostně a obyvatelé ani jejich vládce, který se shlédl v drahokamech, krásném peří a vzácných kovech, si neuvědomovali hrozící nebezpečí. Kromě příznivců Quetzalcóatla se v okolí Tuly pohybovali také mnozí z jeho odpůrců, příznivci kultu boha Tezcatlipoci. Staří čarodějové, vyznavači Tezcatlipoci, se vysmívali obětním praktikám vládce Tuly a usilovali o opětovné prosazení svého krvežíznivého boha. Připravovali se k velké lsti, která by sesadila Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatla z trůnu a vypudila ho z města.

„Sešli se tehdy kouzelníci, kteří se jmenovali Tezcatlipoca, Ihuimécatl, Toltécatl. Pronesli: je nutné, aby Quetzalcóatl opustil své město, budeme v něm žít my. Řekli: nabídneme mu silný opojný nápoj, tím ho poškodíme, nebude vykonávat více pokání.“⁸³

Pak se mezi sebou dohodli, jak by svého plánu měli dosáhnout. Jako první se vydal ke Quetzalcóatlovu paláci Tezcatlipoca. V ruce nesl malé zrcadlo zahalené do látky. Když přišel k jeho paláci, přikázal strážím, aby Topiltzin Quetzalcóatlovi oznámili, že přišel muž, který mu chce ukázat podobu jeho těla. Tezcatlipoca vstoupil do Quetzalcóatlovi komnaty, s úctou ho pozdravil a řekl, že přichází, aby mu odhalil jak vypadá jeho tělo. Vládce se ho zeptal, odkud k němu přichází a on mu odpověděl, že pochází z horských svahů a je jeho poddaným. Podal mu obsidiánové zrcadlo a povzbuzoval ho, ať se do něj podívá, ať konečně pozná svoji podobu. Když se Quetzalcóatl uviděl v zrcadle, vyděsil se. Zjistil, že je již starý. Jeho obličej byl plný vrásek, jeho uši byly příliš velké a jeho oční víčka pokrytá bradavicemi přikrývala jeho vpadlé oční důlky. Zhrozil se, že když ho uvidí jeho lid, uteče, a proto se rozhodl, že už nikdy více nevyjde ze svého domu.

porque quería mucho a su pueblo que eran los toltecas. Sus ofrendas eran siempre serpientes, aves, mariposas, que él sacrificaba.“ Ibidem, s. 53.

⁸³ *„Se convocaron entonces los hechiceros, los que se llamaban Tezcatlipoca, Ihuimécatl, Toltécatl. Dijeron: es necesario que deje su ciudad Quetzalcóatl, allí habremos de vivir nosotros. Dijeron: ofrezcámosle fuerte bebida embriagante, con ella habremos de perderle, así no hará más penitenta.“ Ibidem.*

Zanedlouho navštívili Quetzalcóatla Ihuimécatl a Toltécatl. Strážce je nechtěly do paláce pustit, když ale Quetzalcóatl uslyšel, že přichází z hory Toltéků nechal si je k sobě zavolat. Pozdravili ho a nabídli mu k snědku pokrmy, které sebou přinesli připravené. Jakmile se vládce najedl, vybídli ho, aby jídlo zapil a nabídli mu kvašený nápoj⁸⁴. Quetzalcóatl však jejich nápoj odmítal vypít se slovy, že se postí a že nápoj, který mu přinášejí, by ho opil, ztratil by soudnost a snad by i zemřel. Neodbytní kouzelníci se ovšem nedali odradit a naléhali na něj, aby do něj přinejmenším prst smočil. Quetzalcóatl okusil nápoj malíčkem, byl silný, ale velmi mu zachutnal. Sám si poručil džbánek toho nápoje a když ho vypil, pohnuli ho Ihuimécatl a Toltécatl k tomu, aby vypil ještě víc a podali mu další čtyři džbány. Po tom co se napil Quetzalcóatl, dali kouzelníci napít také jeho strážím, každému pět džbánek kvašeného nápoje. Všichni byli úplně opilí. Všichni zpívali a veselili se tak dlouho, dokud je nepřemohla únava.⁸⁵

Další z verzí této legendy vypráví, že stařec, který přišel do Quetzalcóatlova paláce, aby ho strašnou lstí zbavil vlády, mu přinesl nápoj mládí. Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl po tom, co uviděl svůj stařecký obličej v zrcadle, se rozhodl ten zvláštní elixír mládí vypít. Udělal však životní chybu, protože tím nápojem bylo pulque s omamnými bylinami.⁸⁶

Když se Quetzalcóatl po té nešťastné noci probudil, sotva mohl promluvit, tak se mu srdce svíralo bolestí z toho strašného činu, kterého se dopustil. Opil se, tím porušil kněžské přísahy, jež sám stanovil, a celé město o tom vědělo. Už nebyl tím čistým a nekonečně moudrým knězem, lidé zůstali v šoku a mnozí volali, aby byl sesazen. Pochopil, že se cyklus uzavřel, že se had zakousl do svého ocasu, byl čas odejít. Prikázal svým sluhům, aby spálili všechno zlato a stříbro, všechny šperky z vzácných kamenů, všechna krásná pera a mušle. A toho večera starý a poražený

⁸⁴ Kvašeným nápojem bylo pulque.

⁸⁵ LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Cantos y crónicas del México antiguo: Versión de los Anales de Cuauhtitlán*. [online]. s. 54-55 [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://enp4.unam.mx/amc/librosylecturas/Nueva%20idea%20de%20mexico/Capitulo%201%20Mexico%20como%20Palabra/Anexo%20lecturas%20de%20capitulo%20primero/LECTURA%2010%20CANTOS%20Y%20CRONICAS%20%20DEL%20MEXICO%20ANTIGUO.pdf>.

⁸⁶ LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José. *Příchod opeřeného hada*. Praha 1982. s. 166-167.

vládce v doprovodu svých věrných sluhů odešel nepozorovaně z města. Opouštěl svoji milovanou Tulu, své dcery a syny.⁸⁷

Započal svoji pouť k mořskému břehu. Procházel krajinou a zanechával v ní své otisky. Do cesty se mu postavil vysoký a robustní strom, který mu připomínal jeho stav, a proto ho pokřtil jménem Ahuehuetl „Stařec“. Na cestě ho doprovázelo služebnictvo, které po celou dobu hrálo na flétny a další hudební nástroje. Prošel Tlalnepantlou a potřeboval si na chvíli odpočinout, posadil se na kámen, podepřel se rukama a zadíval se na Tulu. Otisky jeho rukou v kameni můžeme v Temacpalcu nalézt ještě dnes.⁸⁸

Zatímco procházel se svojí družinou mezi vysokými horami, sopkami Ixtlaccíhuatl a Popocatépetl, zastihlo ho neštěstí v podobě sněhové vánice. Mnozí jeho věrní služebníci přišli v horách o život. Umrzli a byli pohřbeni pod sněhovou pokrývkou.⁸⁹ Říká se, že když procházel se svou družinou městem Cholula, místní obyvatelé ho poznali a naléhavě ho žádali, aby se stal jejich vládcem. Topiltzin Quetzalcóatl odmítl zůstat, ale pověřil vládou jednoho muže ze svého doprovodu. Ten pak vládl Cholule ve jménu Opeřeného Hada mnoho let.

Podle *Anales de Cuauhtitlán* se Quetzalcóatl po odchodu z Tuly vydal se svými sluhý do země červené a černé barvy, do místa zvaného Tlillan Tlapallan, přesně v roce 1-Třtina. Text jeho odchod popisuje takto:

„Říká se, vypraví se, že když přišel Quetzalcóatl k božské vodě, k břehu nebeské vody, vstal a plakal, sebral své ozdoby, oblékl si své insignie z peří, svou tyrkysovou masku. A když se vyzdobil, tak sám sebe zapálil, shořel, odevzdal se ohni. A říká se, že když hořel, jeho popel se vznášel do velké výšky. A tehdy se objevilo celé hejno ptáků, kteří se také vznесли k nebi, mezi nimi byl červený pták, pták tyrkysové barvy, tzinitzcan, ayocuan a papoušci, celá řada vzácných ptáků. A když byl Quetzalcóatl upálen, viděli jeho srdce vstoupat vzhůru, a vědělo se, že

⁸⁷ SAHAGÚN, Fray Bernardino de. *Historia general de las cosas de la nueva España*. Barcelona 2008. s. 225.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 225.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 227.

vystoupalo až do poslední roviny oblohy. Takto to popisují starci: proměnil se v hvězdu, v hvězdu, která září se svítáním.“⁹⁰

Další z verzí vypráví, že když Quetzalcóatl se zbytkem družiny dorazil k mořskému břehu, nařídil jim, aby se pustili do stavby dřevěného voru který postavili z klád opracovaných do podoby hadích těl. Když byl vor hotov, Quetzalcóatl se na něj posadil a na mořských vlnách odplul do místa kde vychází vědění, do Tlilanu, Tlapalanu.⁹¹

Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl je tedy vnímán jako otec kultivovaného způsobu života v Mezoamerice, který sestoupil z nebe, aby lidem předal poznatky k pozvednutí civilizace na další stupeň vývoje. Byl pokládán za vynálezce nejen hudby a umění, ale také mu byl přisuzován vynález písma, astronomie, zemědělství a sním spjatého kalendáře. Ukázal Toltékům jak opracovávat dřevo, vyrábět krásné šperky, barvit bavlnu. Naučil je stavět ohromující paláce, zdobené krásnými mozaikami, malbami a hladkým štukováním. Také se od něj přiučili tkaní a spoustě dalších užitečných řemesel. Quetzalcóatl kromě technické a umělecké dokonalosti přinesl do Tuly i změny náboženské.

Kněz Topiltzin Quetzalcóatl byl prvním, kdo zavedl sebeobětování. Zastával pacifistický názor, že nikdo nemá právo prolít jinou krev, než svou vlastní krev. Jeho učení bylo typické svým přísným dodržováním náboženských rituálů, asketickým

⁹⁰ „*Se dice, se refiere que cuando llegó al agua divina Quetzalcóatl, a la orilla de las agua celestes, entonces se irguió, lloró, tomó sus atavíos, se puso sus insignias de plumas, su máscara de turquesas. Y cuando se hubo ataviado, entonces se prendió fuego a sí mismo, se quemó, se entregó al fuego... Y se dice que, cuando ya está ardiendo, muy alto se elevan sus cenizas. Entonces aparecen, se miran, toda clase de aves que se elevan también hacia el cielo, aparecen el ave roja, la de color turquesa, el tzinitzcan, el ayocuan y los loros, toda clase de aves preciosas. Y cuando terminó ya de quemarse Quetzalcóatl, hacia lo alto vieron salir su corazón y, como se sabía, entró en lo más alto del cielo. Así lo dicen los ancianos: se convirtió en estrella, en la estrella que brilla en el alba.*“

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Cantos y crónicas del México antiguo: Versión de los Anales de Cuauhtitlán*. [online]. s. 56 [cit. 2013-07-10]. Dostupné z:

<http://enp4.unam.mx/amc/librosylecturas/Nueva%20idea%20de%20mexico/Capitulo%201%20Mexico%20como%20Palabra/Anexo%20lecturas%20de%20capitulo%20primero/LECTURA%2010%2020CANTOS%20Y%20CRONICAS%20DEL%20MEXICO%20ANTIGUO.pdf>

⁹¹ SAHAGÚN, Fray Bernardino de. *Historia general de las cosas de la nueva España*. Barcelona 2008. s. 227.

životním stylem a pústy. Vyznačovalo se dlouhými hladovkami, sexuální zdrženlivostí a meditacemi. Radikální odklon od tradice krvavých obětí nebyli schopni pochopit a přijmout všichni tehdejší obyvatelé. Elitní vrstva zastánců kultu boha Tezcatlipoci, věčného rivala Quetzalcóatla, jeho kosmické duality a jeho bratra, se zasloužila o jeho odchod do vyhnanství.

Nabízí se tedy dvě možné interpretace původu Quetzalcóatla jako hombre-dios. Prvních z nich by byla ta, která tvrdí, že v mezoamerickém prostoru nejdříve existoval bůh, který byl hluboce uctíváný a slavný mezi obyčejným obyvatelstvem. Kolem postavy tohoto boha se vytvořila celá řada mýtů, kterým se snaží vyrovnat lidská bytost, jenž přijme jméno boha Quetzalcóatla. Druhá interpretace by zahrnovala existenci člověka velmi charismatického a moudrého, který přijme jméno boha Quetzalcóatla a postupem času lidská a božská identita spojí a vytvoří nám známý mýtus.

Osobně se domnívám, že vzhledem k předchozímu byly po smrti historického lidského představitele Opeřeného Hada tomuto božstvu plodnosti, vegetace a vody přiřazeny některé další vlastnosti, jimiž oplýval právě kněz Ce-Ácatl Topiltzin. Ten byl za všechny své dary, které lidem předal, po své smrti zbožštěn.

Stupeň vyspělosti, kterého dosáhla Tula díky moudrému vedení Ce-Ácatl Topiltzin Quetzalcóatla, neměl ve své době v centrálním Mexiku soupeře. Proto se město s celou jeho kulturní jedinečností stalo příkladem pro další společnosti, která od něj z prestižních důvodů odvozovala svůj původ. K uzavření kapitoly se zbývá zmínit o tom, jak se vyvíjel kult boha Quetzalcóatla v pozdní fázi poklasického období v kultuře Mexiků.

Quetzalcóatl sehrál důležitou roli v kultuře aztécké, která navázala na kulturu toltéckou a přejala od ní kosmologické chápání, teokratické uspořádání společnosti či status kněžské hodnosti. V aztéckém učení se říká, že: „*Jím veškeré umění a znalosti skutečně začaly, z něj, z Quetzalcóatla, jsou ve skutečnosti odvozeny.*“⁹² Aztékové vyučovali toltéckou historii ve svých školách a odříkavý život plný pokání se stal vzorem pro ostatní kněze.

⁹² CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 66.

Podle aztécké tradice je Quetzalcóatl jedním ze čtyř synů boha podvojnosti Ometeotla.⁹³ Jméno Quetzalcóatl je složeno ze dvou slov, quetzal a coátl, a svůj původ má právě v jazyce Aztéků, nahuátlu. Prvním slovo „quetzal“ je pojmenování ptáka původem z mezoamerického prostoru, který byl od dávných dob vysoce ceněn pro své krásné peří zelené a šarlatově červené barvy. Druhé slovo „cóatl“ znamená had. Význam slova Quetzalcóatl je tedy opeřený had, ačkoliv někdy je mu přisuzován další překlad, Vzácné dvojče, Xólotl, spojující boha s Venuší.⁹⁴

Ačkoliv Aztékové uctívali a vyučovali Quetzalcóatlovu moudrost a sami také začlenili jeho kult do svého panteonu bohů, byly kulturou, která dovedla válku a rituál lidských obětí k dokonalosti. Tento jev si můžeme jednak vysvětlit tím, že Quetzalcóatl se o svoji vedoucí náboženskou pozici dělil s bohem války Tezcatlipocou, který dosáhl svého vůdčího postoje jednoduše proto, že odpovídal potřebám tehdejších elit. Druhým významným faktem je zajisté to, že kult boha Quetzalcóatla dosáhl svého vrcholu v 9. století n. l., zatímco Aztékové založili Tenochtitlán v roce 1325 n. l., to znamená více než čtyři století po té. Aztécká společnost dosáhla vysokého civilizačního stupně převyšujícího kultury ostatní, to jim dávalo pocit nadřazenosti a vyvolenosti a podněcovalo jejich krvavé výboje.

Symbol často spojovaný s Quetzalcóatlem již od klasického období je otevřená mořská lastura, Větrný klenot, představující vítr, božský dech vzniku a plození. Ehécatl-Quetzalcóat, aztécký bůh větru, je personifikací Quetzalcóatla a zajímal důležité postavení mezi bohy aztéckého panteonu.⁹⁵ V mixtécké tradici zastupuje hlavní stvořitelské božstvo.⁹⁶ Svým dechem rozpochyboval slunce a měsíc a přivedl celý

⁹³ Ibidem, s. 67.

Učení Aztéků říká, že vesmír byl stvořen nejvyšším bohem Ometeotlem, bohem podvojnosti, který obýval nejvyšší rovinu nebes, Omeyocan. Ometl, byl nejhlubší pravdou, základem vesmíru, byl přítomen ve středu universa a byl principem plodnosti, stvořitelem všech dualit a věcí, jimž poskytoval jejich individuální charakter. Zajišťoval kosmickou energii, díky které zůstával vesmír v chodu, byl tedy ochráncem a udržoval vše při životě. Jeho podvojnost reprezentuje mezoamerické pojetí vesmíru, ve kterém se od prvopočátku objevují vzájemně kombinovatelné duality. Ibidem, s. 29-30, 223.

⁹⁴ REYES, Luis Alberto. *El pensamiento indígena en América: los antiguos andinos, mayas y nahuas.* Buenos Aires 2008, s. 197.

⁹⁵ CANTÚ, Gloria M. Delgado de. *Historia de México.* México 2002, s. 119.

⁹⁶ VELÁZQUEZ, Enrique Florescano. *El mito de Quetzalcóatl.* México 1995, s. 87.

kosmos do pohybu. Svou prezencí oznamoval příchod boha deště Tláloc⁹⁷. Legenda vypráví, že Tulu postihlo několikaleté sucho, vegetace, ale i lidé začali trpět žízní a zásoby potravin rapidně ubyly. Tehdy Quetzalcóatl vystoupil na vrchol pyramidy a více než čtyřicet dní držel hladovku, činil pokání a snažil se svými meditace přivolat vítr. Po dvaceti šesti dnech začal mohutně foukat vítr, pokračoval ve svém pokání, otevřel mořskou škebli, která se proměnila ve Větrný klenot. Čtyřicátého osmého konečně zvlažil zemi silný déšť. Quetzalcóatl opět toltéky přesvědčil o své obdivuhodné vůli a zázračných schopnostech.⁹⁸ Ehécatl-Quetzalcóat nosil Větrný klenot spolu s kukuřičným klasem u srdce. Protože vítr fouká do všech stran, byl Ehécatl stejně jako božstvo deště spojován se čtyřmi světovými stranami.

Aztécký bůh Tezcatlipoca⁹⁹ byl bratrem Quetzalcóatla a přestože byli bratry, byli mezi sebou velmi rozdílní. V aztéckém myšlení jsou ovšem spojování, tvoří spolu vesmírnou dualitu, Tezcatlipoca Negro a Tezcatlipoca Blanco (Quetzalcóatl). Ve většině případů vystupují proti sobě, ale najdeme i výjimky, kdy spolupracují. Oba vystupují jako bohové stvořitelé, společnými silami se zasloužili o stvoření světa páteho slunce. Jako rivalové si počínají v již několikrát zmiňovaném pádu Quetzalcóatlovi vlády v Tule, kdy Tezcatlipoca přestrojený za starce podá Topiltzinovi alkoholický nápoj. Quetzalcóatl se opije, tím poruší normy jím uložené a odejde do vyhnanství. Po odchodu z Tuly se jeho vliv rozšířil nejdříve do mexického údolí, do oblasti státu Puebla, dále pokračoval směrem na jih, do států Oaxaca, Tabasco, Chiapas a Yucatán. Následně nacházíme jeho stopy také v Guatemale do Salvadoru a zmínky o něm končí v Nicaragui.

⁹⁷ Tláloc, „Nektar země“ byl reprezentantem blesků, veškeré vody padající z nebe a jeho společnice Chalchiuhtlicue byla vládkyní veškeré vody stojaté. Typickými znaky Tlaloka byla kůže zbarvená do zelena nebo modra, čelenka z peří, kulaté oči tvořené hadími těly a vlnovka nad rty, které tvořila jakýsi třetí ret. V ruce třímal žezlo v podobě hada, kterým produkoval blesky. Zastupoval síly mírumilovné, kladné, jakými byli blahodárné deště, ale i síly ničivé v podobě potop, blesků či mrazu.

⁹⁸ LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José. *Příchod opeřeného hada*. Praha 1982. s. 127-132.

⁹⁹ Tezcatlipoca zastával zřejmě nejvýznamnější roli v aztéckém panteonu bohů. Zastupoval úlohu boha války, je spojovaný s nocí a temnotou a jako věčně mladý, byl patronem mladistvých. Přináší sebou neštěstí, nepřátelství a spoustu závažných onemocnění. Na druhé straně byl bohem stvořitelem. Tezcatlipoca postrádal jednu nohu, tu obětoval jako návnadu strašlivé obludě při vzniku světa. Často býval zobrazován pouze s jednou nohou. Druhou nohu nahrazovalo obsidiánové zrcadlo z kterého se kouřilo.

3.4. Kukulkán-Gucumatz, Opeřený had v mayské civilizaci

Kukulkán-Gucumatz-Tohil to jsou místní pojmenování pro mayské formy Opeřeného hada, Quetzalcóatla. Kukulkán-Gucumatz byl symbolem univerzální božské moci a moudrosti, životadárnou energií, semínkem lidského pokolení, stvořitelem, který vystoupal na nebesa a proměnil se ve Venuši. Vynikající mayští astronomové ustanovili cyklus Venuše na přesných 584 dní a ty rozdělili na období, kdy byla hvězda viditelnou na obloze a kdy tomu bylo naopak.¹⁰⁰ Přišli na to, že hvězda mizí z nebeské klenby na osm dní, což se rovnalo době, za kterou od zasetí vyklíčilo semínko kukuřice.¹⁰¹ Venuše byla spojována s deští a novou úrodou.

Všudypřítomný bůh Quetzalcóatl-Kukulkán přijímá na sebe stejně jako většina mezoamerických bohů velké množství forem a odstínů. Výjimkou není ani mayská kultura, kde se vlastnosti Opeřeného hada míchaly s vlastnostmi dalších mayských bohů. Přejímal tak na sebe například jméno starého boha kukuřice, Hun Nal Ye¹⁰². Jeho podoby se prolínají neočekávaně z jedné na druhou, přechází bez povšimnutí z člověka na boha a naopak. Z jediného boha je rázem bůh duální, ale může vystupovat i jako bohové tři nebo čtyři zároveň.

S příchodem Quetzalcóatla na mayské území započalo postklasické období. Z dostupných historických zdrojů se dozvídáme, že kolem roku 978 n. l. přišli ze severozápadu toltéčtí útočníci vedení Quetzalcóatlem, v doprovodu několika mayských kmenů a dobyli velkou část Yucatánu. Nejvýznamnější z nich byl kmen Itzá.¹⁰³ Jednalo se o mayskou skupinu Chontal, která obývala státy Campeche a Tabasco.¹⁰⁴ Mayové Chontal byli vzhledem k zeměpisné poloze prvními, kteří přišli do styku s kmeny nahuů ze středního Mexika. Usadili se ve městě, které pojmenovali Chichen Itzá, jež se stalo

¹⁰⁰ VELÁZQUEZ, Enrique Florescano. *El mito de Quetzalcóatl*. México 1995, s. 32.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 132.

¹⁰² *Hun Nal Ye, bůh kukuřice, byl jediný mayský bůh reprezentovaný jako mladý muž, který se mohl chlubit krásou a silou. Stal se hrdinou, když přinesl lidem kukuřičná zrnka uvězněná v podsvětí. Kukuřice byla základem každodenní mayské stravy, byla srdcem mayské civilizace a uctívání jejího božstva bylo na každodenním programu. Častým jevem bylo, že se vladaři spojovali s tímto bohem, přisuzovali si jeho charakteristiky a zdobili svůj oděv symboly typickými pro Hun Nal Ye.*

¹⁰³ CANTÚ, Gloria M. Delgado de. *Historia de México*. México 2002. s. 120.

¹⁰⁴ ARELLANO, Fernando. *La cultura y el arte del México prehispánico*. Caracas 2002, s. 192.

hlavním městem Yucatánu. Diego de Landa ve svém díle *Relación de las cosas de Yucatán* uvádí, že lidem, kteří pobývali v Chichén Itzá vládl muž jménem Kukulkán, který přišel za západu před příchodem kmene Itzá s ním, nebo po něm. Uvádí, že tento vládce neměl ženu ani děti, žil v celibátu a vedl odříkavý život. Dále také udává, že odešel do nebe společně s bohy a proto ho považovali za jednoho z nich.

Aby si Kulkulkána uctili, zasvětili mu v městě Chichén Itzá hlavní pyramidu. Chichén Itzá se stalo hlavním střediskem uctívání Opeřeného hada, zbožštěného člověka, na Yucatánském poloostrově. Podle Landy se po odchodu Kukulkána pořádaly slavnosti k jeho uctění po celé zemi až do zničení města Mayapán, města o jehož vybudování se zasloužil sám vládce.

V knize *Relación de las cosas de Yucatán* se dozvídáme, jaký měla průběh slavnost Chickabán, věnována vládci Kukulkánovi:

Slavnost byla pořádána v měsíci Xul, listopadu, a vrcholila šestnáctého dne. Na průběhu se podíleli i ostatní provincie, které z vděčnosti předstupovaly v Maní s vlajkami z nádherného peří. Účastníci oslav se na tento významný den předem připravovali držením půstu a odříkavým, střídavým způsobem života. Všichni kněží, vládci i lid se sešli v domě nejvýznamnějšího z pánů a k večeru se v průvodu vydali ke krásně vyzdobenému chrámu Kukulkána. Poté umístili vlajky na vrchol pyramidy a k jejím nohám na nádvoří postavil každý sošku svého boha. Modlili se, na mnoha místech zapálili kadidlo, rozdělali oheň a pálili v něm kopál. Božstvu obětovali také vařené pokrmy a nápoje připravené z bobů a tykvových semínek. Pět dnů a nocí trávili pohroužení do modliteb a náboženských tanců. Během těchto pěti dnů obcházeli divadelníci nejvýznamnější domy ve městě a předváděli v nich frašky, za které si sebou odnášeli dárky a následně je přinášeli k chrámu. Co znázorňovala tato kočovná divadelní představení, nevíme zcela jistě, ale můžeme předpokládat, že se jednalo o výjevy ze života bohů a jejich hrdinské činy. Pátý den se prezenty rozdělily mezi kněze, šlechtu a tanečnický, byly sklizeny vlajky a posbírány sošky bůžků. Mayové věřili, že poslední den sestupoval Kukulkán z nebe, aby přijal vigilie a obětiny. Celá slavnost se ukončila v nejvýznamnějším domě města, stejně tak jak začala.¹⁰⁵

¹⁰⁵ DE LANDA, Fray Diego. *Relación de las cosas en Yucatán*. [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://www.wayeb.org/download/resources/landa.pdf>.

Kult boha Quetzalcóatla nezasáhl svým vlivem pouze oblast yucatanských mayů, ale zanechal výraznou stopu také mezi mayi guatemalskými. V textech Popol Vuh nacházíme informaci o vládcí jménem Gucumatz. Toto jméno bychom mohli přeložit opět jako opeřený had. „Guc“ znamená v jazyce quiché zelené peří a slovo „cumatz“ překládáme jako had. Podle mayů Quiché byl Gucumatz moudrým a obdivuhodným vládcem předurčeným k tomu, aby vedl národy. Popol Vuh říká, že všichni ostatní vládci měli strach z existence boha podivuhodné podstaty, kterým byl Gucumatz. Uměl se přeměnit na hada, na skutečného hada, na orla, jaguára, na sraženou krev. Zvěst o tomto vládcí se rozšířila do všech stran, a tím započala sláva kmene Quiché. Gucumatz to činil vše proto, aby ukázal svoji moc a podrobil si všechny ostatní kmeny, aby se stal jejich vůdcem.¹⁰⁶

Domníváme se, že stejně jako tomu bylo v yucatanské oblasti i do Guatemaly přišel muž s kultem Quetzalcóatla, byly mu přisouzeny nadlidské, zázračné schopnosti a později byl zaměněn s bohem samotným a zbožštěn.

Kukulkán-Gucumatz byl symbolem moci, symbolem nadvlády, přecházel plynule z vládce na boha a naopak. Jeho kvintesence vyžadovala krvavé oběti, lidské oběti a asketický život, charakteristický pústy. Zřejmě také proto nebyl nikdy příliš oblíben a ani zaníceně uctíván mayským lidem. Quetzalcóatl-Kukulkán-Gucumatz zavádí v mayské oblasti zcela nové formy uctívání. Přestože je nám známo, že se lidské oběti vyskytovaly v mayské kultuře už před příchodem Quetzalcóatla, intenzita lidských obětí, která přišla s jeho příchodem, dosahuje zcela jiných rozměrů. Krvežízniví bohové se dožadovali velkého počtu zajatců, tento fakt měl za následek neustálé války vedené proti ostatním skupinám. Původně teokratický režim mayských měst byl s příchodem Opeřeného hada změněn na režim militaristický. S postupem času se militarizace měst stupňovala, jak to jasně dokládají velkolepá opevnění Mayapánu.

Vliv toltécké kultury se odráží také v architektuře. V mayských městech se nově objevují podloubí, sloupořadí, sloupy ve tvaru opeřených hadů, stočení hadi a plastiky ve stylu atlantů.¹⁰⁷ Změnu zaznamenáváme i v malbách kde je s příchodem Toltéků upozaděno tradiční božstvo kukuřice a přírodní božstva všeobecně a do popředí se dostávají válečné výjevy. Nabízí se tedy otázka, jak tomu bylo ve skutečnosti, vhladem

¹⁰⁶ RECINOS, Adrián. *Popol Vuh: las antiguas historias del Quiché*. México 1971, s. 149 – 150.

¹⁰⁷ CANTÚ, Gloria M. Delgado de. *Historia de México*. México 2002. s. 124.

k tomu, že ve spisech Landy dostáváme obraz o Kukulkánovi jako o mírumilovném bohovi, který miloval své poddané a bránil se lidským obětím. Na druhé straně stojí ikonografické pozůstatky vyobrazující obětní scény. Domnívám se tedy, že po smrti Kukulkána-člověka, byl jeho kult zneužit jako nástroj k upevňování moci. Ideje byly transformovány tak, aby vyhovovaly potřebám dobyvatelů.

Ve prospěch rychlé asimilace Quetzalcótl do mayského panteonu bohů hrálo zásadní roli to, že mezi mayskými božstvy najdeme bohy jemu příbuzné. Nejednalo se tedy o drasticky zásadní změnu a postava Quetzalcóatla se snadno přizpůsobila a splynula s původními mayskými božstvy. Jako názorný příklad nám poslouží jeho spojení s jedním z nejstarších mayských bohů, s bohem deště Chacem.¹⁰⁸ Kukulkán, jako bůh větru, tak zametal cestu bohovi deště. Nicméně jeho kult byl pomíjivý v porovnání s bohy Chaaky a dalšími božstvy mayského náboženství, které jsou doposud uctívány. Jeho jméno je dnes prakticky neznámým mezi moderními maii.¹⁰⁹

Kukulcán, zdroj: www.inah.gob.mx, [cit. 2013-06-22].

¹⁰⁸ *Chac je znázorňován jako stařec s reptilními znaky, s dlouhým na konci stočeným nosem, připomínajícím chobot a s dlouhými tesáky směřujícími k zemi. Vyskytoval se často se sekyrou v ruce, která představovala blesk a hrom. Přebýval v posvátných cenotes a ve všech vodních zdrojích. Vlaha byla pro mayskou pěstivelskou společnost neodmyslitelnou nutností pro zajištění dobré sklizně, proto obyvatelé boha Chaaca vzývali a z jeho přítomnosti se těšili. Chac se objevuje ve čtyřech podobách, které jsou spojovány se čtyřmi světovými stranami a jejich barvami.*

¹⁰⁹ Informace přejata z informačních panelů v Museo Nacional de Antropología (Ciudad de México)

4. POSTAVA QUETZALCÓATLA V INDIÁNSKÝCH MÝTECH

4.1. Popol Vuh

Popol Vuh, posvátná kniha guatemalských mayů kmene Quiché oplývající moudrostí a nesmírným půvabem, se stala Biblí tohoto „magueyového lidu“. Po tom, co byly španělskými kolonizátory spáleny stovky původních mayských rukopisů z předkolumbovského období, se stal Popol Vuh bezpochyby nejvýznamnějším dochovaným literárním dílem nejen mayské kultury, ale i celé Mezoameriky. Kniha vypráví mýtus o vzniku světa, stvoření a údělu lidí, vypráví o statečných činech mytických hrdinů a zároveň je morální předlohou. Dominantním tématem je plodnost země, úzké spojení s přírodou, zvířaty a rostlinami, ale také boj protikladů.

Během španělské conquisty, která sebou přinesla christianizaci indiánských obyvatel, začali původní obyvatelé cítit potřebu sepsat poklady jejich kultury. Dílo je napsáno latinkou v jazyce quiché a nese křesťanské prvky. Domníváme se, že dříve existovala kniha zvaná Popol Vuh, která byla zničena a informace zapsané v knize se poté zřejmě přenášely ústní podobou z generace na generaci.¹¹⁰ Autor knihy zůstává neznámý a badatelé doposud diskutují o tom, zda jím byl starý indiánský kněz, vzdělaný domorodec z dobře situované rodiny, nebo se na její tvorbě podílelo hned několik autorů. Ať už je tomu jakkoli, nejdůležitějším je, že pro Maye z oblasti Guatemaly a jihovýchodního Mexika jsou její krásné legendy stále živé.

Pro potřeby mé práce budu vycházet ze španělského překladu guatemalské spisovatele a historika Adriána Recinose, který patří mezi největší znalce předkolumbovské literatury a to především rukopisů starých Mayů Quiché a Cakchiquelů. Jeho překlad Popol Vuh vydaný ve španělštině poprvé v roce 1947 je považován za nejlepší verzi, která se stala výchozím bodem pro mnoho dalších autorů a samozřejmě zůstává tou nejrozšířenější a nejčtenější. Prvního českého překladu mayských literárních památek se ujal Ivan Slavík, který vydal sborník s názvem: *Popol Vuh a výbor z Letopisů Cakchiquelů a z Knih Chilama Balama čili proroka Jaguára na Yucutánu* (Odeon: 1976).

¹¹⁰ RECINOS, Adrián. *Popol Vuh: las antiguas historias del Quiché*. 2. México 1971, s. 12-15.

4.2. Quetzalcóatl v mayských stvořitelských mýtech

Vše kolem bylo nehybné a klidné a vše obklopovalo dokonalé ticho noční tmy. Neexistovalo nic, kolem dokola se rozléhalo širé nebe a klidné vody moře. Bohové Gucumatz a Tepeu, zahaleni zeleným a modrým peřím, se sešli, aby stvořili svět. Prikázali moři stáhnout se a na jeho místě se vynořila země zvlněná kopci, rozdělená říčními proudy, posetá bohatou vegetací a plodícími stromy a rostlinami. Poté se bohové rozhodli stvořit bytosti, které je budou obdivovat. Stvořili ptáky, jeleny, chřestýše a zvířata všech druhů. Bohové stvořitelé vyzvali zvířata, aby je oslavovala. Zvířata však nedokázala bohům odpovědět, neuměla mluvit a vydávala pouze skřeky. A tak se bohové rozhodli stvořit člověka, bytost, která je bude poslouchat, uctívat a živit.

Na cestě k vytvoření člověka prošli bohové mnoha nezdary. Nejdříve stvořili člověka z bláta, ale lidé z bláta byli slabí, sotva se udrželi na nohách, nedokázali se rozmnožovat a rozpustil je i slabý déšť. Bohové s výsledkem nebyli spokojeni, proto se rozhodli lidi zničit. Další lidé byli vytesáni ze dřeva. Tito lidé se rozmnožovali, uměli chodit a dokonce i mluvit. Chyběla jim však duše a rozum, nepamatovali si, kdo je jejich stvořitelem, kdo jim dal život a staral se o ně. To rozhněvalo jejich stvořitele boha Huracána, Srdce nebes, a poslal na ně ničivou potopu. Ani druhý nezdar bohy neodradil a nadále se snažili přijít na to, z čeho by měli vyrobit své poddané.¹¹¹

Jště než se setmělo, přišla k bohům čtyři zvířata a přinesla jim kukuřičné klasy. Gucumatz a Tepeu se tedy rozhodli, že vytvoří nové lidi z kukuřice. Rozemleli kukuřičná zrnka a vymodelovali z nich čtyři mužská těla. První lidé obývající zemi se jmenovali Balam-Quitze, Balam-Acab, Mahucutah a Iqui-Balam. Byli to muži vděční svým stvořitelům za svůj život, byli obdivuhodně moudří, všemu rozuměli a dokázali vidět i to, co doposud nebylo zrozeno. Bohům se tentokrát znelíbilo, že stvořili bytosti tak inteligentní, že se jim mohly rovnat. Rozhodli se na ně seslat mlhu, která zamlžila jejich pohled, aby byli schopni vidět pouze to, co bylo v jejich blízkosti. Zatímco muži spali, bohové vytvořili z kukuřice čtyři ženská těla. Když se muži vzbudili, byli okouzleni ženskou krásou a s radostí je přijali za své společnice. Na světě žili první čtyři páry lidí, kteří plodili potomky a první kmeny rodu Quiché obsazovaly zemi.¹¹²

¹¹¹ Ibidem, s. 23-32.

¹¹² Ibidem, s. 103-110.

Gucumatz je pojmenování jazyka Quiché pro Opeřeného hada, Quetzalcóatla, a v mýtu vystupuje společně s Tepeu jako nejvyšší stvořitelská síla. Guccumatz je základní postavou mayské kosmogonie, je to nesmírně mocná a moudrá energie, která silou svých myšlenek dá vzniknout světu. Je spojením protikladů, spojuje v sobě symboly země - had a nebes - pták s krásným tyrkysovým peřím, které jsou předpokladem pro stvoření. Oblast kterou obývá tento mayský kmen je obklopená oceány, je bohatá na povrchové vody a cenotes. Guccumatz je v podání mayů Quiché spojován s vodní užovkou a proto se země vynořuje z oceánu. Lidské tělo bylo stvořené z kukuřice a stejně jako se stala kukuřice hlavní potravinou lidí, stalo se lidské „kukuřičné“ tělo potravou bohů. Quetzalcóatl-Guccumatz vystupuje v mýtu jako jeden bůh nebo společně s Tepeu jako bůh duální. Někdy je spojován také s neviditelnou energií podílející se na stvoření, s Corazón del Cielo. Vystupuje tedy i jako bohové tři a zároveň jedna velká stvořitelská síla.

Další personifikací Opeřeného hada, se kterou se setkáváme u guatemalských Mayů, je Tohil. Přísný bůh, který vyžadoval lidské oběti, sebeobětování a odříkavý způsob života. Nejdříve stvořil Guccumatz svět a lidi, poté se proměnil v Tohila, boha deště, vláhy a ohně. Popol Vuh popisuje, že lidé trpěli nepředstavitelnou zimou a prosili bohy, aby s nimi měli slitování a dali jim trochu ze svého ohně. Bohové jim na to odpověděli:

„Co nám dáte za to, abychom se nad vámi slitovali?“ Zeptali se bohové. „No, dáme vám peníze.“ Odpověděli. „Nechceme peníze.“ Namítl Balam-Quitze a Balam-Agab. „A co je to co si přejete?“ „Brzy se na to zeptáme“ „Dobře tedy.“ Odpověděli zástupci kmenů. „Půjďme se zeptat Tohila a za okamžik vám to oznámíme.“ Odpověděli. „Co by měli dát kmeny, které přišli žádat tvůj oheň? Ó Tohile!“ Řekli Balam-Quitze, Balam-Agab, Mahucutah a Iqi-Balam. „Dobře! Budou ochotni vzdát se své hrudi a svého podpaží? Chtějí jejich srdce, abych já, Tohil, je sevřel svými rukama? Pokud si to nepřejí, také jim nedám jejich oheň, odpověděl Tohil.“¹¹³

¹¹³ - *Qué nos daréis para que tengamos misericordia de vosotros?, les preguntaron. - Pues bien, os daremos dinero, contestaron las tribus. - No queremos dinero, dijeron Balam-Quitze y Balam-Agab. - Y qué es lo que queréis? - Ahora lo preguntaremos. - Está bien, dijeron las tribus. - Le preguntaremos a Tohil y luego os diremos, les contestaron. - Qué deben dar las tribus, oh Tohil!, que*

4.3. Quetzalcóatl v aztéckých stvořitelstských mýtech

Jedna z nejvýznamnějších dochovaných literárních památek mexické náhorní plošiny je *Códice Chimalpopoca* obsahující tři dokumenty. Prvním z nich jsou nahuatsky psané *Anales de Cuauhtitlán*, jejichž autor je neznámý, druhou částí souboru je španělsky psaný dokument *Breve relación de los dioses y ritos de la gentilidad*, poslední částí je rukopis napsaný v roce 1558 neznámým autorem v nahuatlu, zvaný *Leyenda de Los Soles*. Poslední ze zmíněných dokumentů se stal základním podkladem ke studiu aztécké kosmovize.¹¹⁴ Zdrojem následujících mýtů je *Leyenda de quinto Sol* ze spisu *Leyenda de Los Soles*.

Důležitost poskytování lidských obětí dokládá podle Davida Carrasca aztécký mýtus o vzniku pátého světa. Světa ve kterém žili předkolumbovské civilizace a ve kterém žijeme my. Mýtus vypráví, že slunce Pátého věku vzniklo díky božským silám, potomkům Ométeotlu, kteří se za účelem stvoření světa sešli v Teotihuacánu, neboli v městě „Kde se zrodili bohové“. Čtyři dny konali pokání kolem obrovského ohniště, když se dva bohové, Nanauatzin a Tecuciztecatl, vrhli do plamenů. Bohové se začali rozhlížet do všech světových stran čekajíc na to, kde vyjde slunce a zažene vesmírnou tmu, která je obklopovala. Bůh Quetzalcóatl se díval směrem na východ a tam vyšlo slunce. Takto byl stvořen pátý věk. Svět však nebyl stabilní a slunce se nepohybovalo po své ose, proto bylo tedy nutné nalézt střed světa a dosadit Slunce na pevnou dráhu, aby se nemohlo zastavit. Slunce zůstalo v pohybu potom, co bůh Ecatl obětoval všechny ostatní bohy.¹¹⁵

Z mýtu je na první pohled jasně čitelná aztécké vnímání kosmu, kdy slunce a s ním spojený život existuje díky oběti. Mýtus o stvoření slunce Pátého věku se stává z našeho pohledu zajímavým především proto, že se pod jménem Ecatl¹¹⁶ skrývá další z mnoha podob Quetzalcóatla. Ecatl je zmiňován jako jeden z hlavních aztéckých bohů,

han venido a pedir tu fuego?, dijeron entonces Balam-Quitze, Balam-Acab, Mahucutah e Iqui-Balam. - Bueno! Querrán dar su pecho y su sobaco? Quieren sus corazones que yo, Tohil, los estreche entre mis brazos? Pero si así no lo desean, tampoco les daré su fuego, respondió Tohil. Ibidem, s. 114-115.

¹¹⁴ LÉON-PORTILLA, Miguel. *Aztécká filosofie*. Praha 2002, s. 29.

¹¹⁵ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 37-38.

¹¹⁶ LÉON-PORTILLA, Miguel. *Aztécká filosofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*. Praha 2002, s. 106.

který zde vystupuje ve svých obou podobách jako potomek stvořitelského páru Omeotlu. Potom co vyšlo slunce na obzor je vyzván, aby obětoval všechny ostatní přítomné bohy, což potvrzuje jeho důležitost v mezoamerickém panteonu. Následně je zmiňováno, že silně zafoukal, aby dostal slunce do pohybu. Domnívám se, že tento fakt by mohl symbolizovat jeho spojitost s větrem, symbolem natolik typickým pro Quetzalcóatla. Velký význam boha Quetzalcóatla v kosmologických představách potvrzuje i fakt, že to byl právě on, kdo spatřil jako první vycházet nové slunce.

Když bohové stvořili v Teotihuacánu Slunce, shodli se na tom, že je potřeba stvořit člověka, který by obýval svět Pátého věku. Proto se rozhodli udělit Quetzalcóatlovi úkol, získat kosti lidí z předešlé éry, která byla ukončena potopou. Quetzalcóatl se pro lidské ostatky vydal do království podsvětí, Mictlánu, nebezpečného místa kterému vládl Mictlantechtli. Quetzalcóatl požádal Pána Mictlánu a jeho manželku, aby mu předali kosti lidí čtvrtého slunce. Mictlantechtli souhlasil a prohlásil, že Quetzalcóatlovi vyhoví, avšak pod podmínkou, že splní jednoduchý úkol. Řekl Quetzalcóatlovi, aby čtyřikrát za sebou oběhl kolem jeho smaragdového trůnu a hrál přitom na ulitu. Mictlantechtli byl ovšem vychytralý a dal mu ulitu, která nebyla provrtaná, aby ji bůh nemohl uchopit a foukáním na ní zahrát. Quetzalcóatl se nevzdal a zavolal si na pomoc červy, kteří ulitu provrtali a včely, které ji rozezněly.

Vládce podsvětí je překvapen, že Quetzalcóatl dokázal splnit jeho úkol a zprvu mu dovolil, aby posbíral slibované lidské kosti, ale záhy svůj názor změnil a vyšlal své sluhy, aby Quetzalcóatlovi kosti odebrali. Quetzalcóatl byl nicméně ještě mnohem mazanější než Mictlantechtli a podařilo se mu uniknout z Mictlánu i se zaslouženými kostmi předků. Mictlantechtli se nesmírně rozzlobil a přikázal svým podřízeným, aby vykopali Quetzalcóatlovi na jeho cestě do Temoanchánu, pozemského ráje, jámu. Když kolem spěchal bůh Quetzalcóatl, vylekaly ho křepelky, které na něj poslal bůh Mictlantechtli a zřítily se do jámy. Quetzalcóatl, omámený tvrdým pádem, zůstal ležet nehybně v jámě jako mrtvý a křepelka zatím oklovovala rozsypané kosti, jako kdyby to byly kukuřičná zrnka. Po chvíli se Quetzalcóatl vzpamatoval a posbíral rozkutálené kosti, které byly bohužel velmi poškozené a polámané. Bůh pospíchal i s kořistí za bohyní Cihuacoatl. Hadí žena, bohyně Cihuacoatl, přinesené kosti rozemlela a vložila je do vzácné nádoby. Quetzalcóatl je oplodnil krví ze svého penisu. Ostatní

shromáždění bohové učinili také pokání a skropili kosti svojí krví. Čtyři dny poté se zrodil člověk.¹¹⁷

Bohové předurčili Quetzalcóatla i k tak důležitému úkolu, jako je stvoření lidí, kteří je měli vyživovat a starat se o ně. Úkol to ovšem nebyl vůbec lehký a do cesty mu bylo postaveno mnoho překážek, které Quetzalcóatl díky své moudrosti snadno překonal. Při útěku z Mictlánu bůh dokonce na moment umírá, ale znovu se probudí k životu, což zajisté reprezentuje jeho nepřekonatelnou sílu a moc. Kosti předků odnesl Quetzalcóatl do místa duality, protože z toho místa všechno pochází a jen tam mohl být stvořen člověk. V Tamonachánu ho čeká Cihuacoatl, hadí žena, se kterou tvoří pár. Zde narážíme na další symboliku typickou pro Mezoameriku, ženský element doplňuje mužský a vytváří spolu božskou dualitu, duální princip. Quetzalcóatl byl prvním, kdo provedl pokání a svou krví oplodnil kosti předků. To je skutečnost, která potvrzuje nejen jeho spojení s plodností, ale i odhodlanost dát život lidem, která vede i přes vlastní oběť. Z lidské bolesti se zrodili lidé a ti byli povinni prolévat na oplátku krev vlastní. Neméně významným symbolem tohoto mýtu je mušle, na kterou dokáže Quetzalcóatl zahrát a potvrdí tím svoji roli jako boha větru.

Mýty aztécké kultury nám dále odhalují, jak se Quetzalcóatl postaral o obživu lidí. Vypraví se, že když Quetzalcóatl stvořil první lidi, ptali se bohové, čím je nakrmí, co se stane jejich obživou. Všichni bohové se jí vydají hledat. Quetzalcóatl potkal červeného mravence, který nesl na zádech zrnko kukuřice. Bůh ho pronásledoval a dotíravě se ho ptal, kde ten nádherný pokrm našel. Mravenec mu to nejdřív odmítl prozradit, ale bůh tolik naléhal, až mravenec podlehl a zavedl Quetzalcóatla k hoře Tonacatepetl neboli k hoře Dostatku. Quetzalcóatl se proměnil v černého mravence. Oba mravenci společně pronikli prasklinou ve skále dovnitř hory, až přišli k místnosti plné rozličných semínek a zrnok. Quetzalcóatl vzal kukuřičná zrnka a odnesl je ostatním bohům. Bohové zrnka posvátné plodiny rozžvýkali a nakrmili s ní lidi, aby je posílili. Když se všichni nasytili, bohové přemýšleli, co udělají s horou Tonacatepetl. Quetzalcóatl se k hoře vrátil, uvázal kolem ní provaz a snažil se odnést na zádech, ale hora byla příliš těžká. Věštcí Oxomoco a Cipactonal vyvěstili z kukuřičných zrnok, že pokrmy z hory Dostatku dostanou za pomoci boha Nanahuatzina. S pomocí čtyř bohů,

¹¹⁷ TAUBE, Karl. *Mitos: aztecas y mayas*. Madrid 1996, s. 41 – 42.

LÉON-PORTILLA, Miguel. *Aztécká filosofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*. Praha 2002, s. 172-173.

čtyř Tlaloků, se bohovi Nanahuatzinovi podaří bleskem rozpůlit horu dostatku. Hora se roztříštila a kukuřičná semínka se rozptýlila po okolí.¹¹⁸

Jak jsme se dozvěděli, Opeřený had, ať už ve své podobě jako Quetzalcóatl, Gucumatz nebo Tohil, je spojován se stvořením celého kosmu a všeho co člověk potřebuje ke svému přežití. Nezáleží na tom, zda se bavíme o mýtech kultury mayské nebo kultury Nahuů, v obou kulturách vystupuje Quetzalcóatl jako nejvyšší stvořitelská síla. Fakt, že byl Quetzalcóatl považován za nejvyššího stvořitele od oblasti mexického altiplana až po mayské nížiny v Guatemale, z něj dělá stvořitelem celé Mezoameriky par excellence.

¹¹⁸ TAUBE, Karl. *Mitos: aztecas y mayas*. Madrid 1996, s. 42.

5. QUETZALCÓATL A MEZOAMERICKÉ NÁBOŽENSTVÍ PO PŘÍCHODU EVROPANŮ

5.1. Vztah Quetzalcóatl a Hernána Cortése

Důležitým bodem ve studiu Quetzalcóatla jako hombre-dios je jeho bajný návrat. V drtivé většině dochovaných pramenů nenacházíme žádnou zmínku o tom, že by se měl bůh jednoho dne vrátit. Existují ale některé verze mýtu, které tvrdí, že před tím, než se vydal po moři do země Tlapallanu přislíbil svému lidu, že se jednoho dne vrátí v doprovodu svých lidí.¹¹⁹ V již dříve citované verzi *Anales de Cuauhtitlán*, ale také například v podání života Quetzalcóatla od Bernardina de Sahagúna se neobjevuje žádná informace o jeho návratu. Níže uvádím Sahagúnovu verzi odchodu Quetzalcóatla z knihy *Suma indiana*.

„...a tak s příchodem k mořskému břehu poručil vyrobit vor z hadů, kteří se jmenují coatlapechtlí a posadil se na ni jako by to byla kánoe a tak se plavil po moři a neví se jakým způsobem se dostal do zmíněného Tlapallanu.“¹²⁰

Hernán Cortés připlul do Mezoameriky v roce 1519, tedy v roce který se shoduje s mezoamerickým rokem 1-Třítina (Ce-Ácatl).¹²¹ To je jen první pohled zřejmě jedna z náhod, které přispěly ke konfuzi příchodu Hernána Cortése s návratem Quetzalcóatla, protože právě rok Ce-Ácatl odpovídá datu narození, odchodu a očekávanému návratu Quetzalcóatla. Dalším faktem podporujícím záměnu těchto dvou osobností byl příchod španělského dobyvatele a jeho vojsk z východu, tedy ze směru Tlapallanu, kam se odebral Topiltzin Quetzalcóatl. Otázkou je, proč byl právě Cortésův příchod považován

¹¹⁹ LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José. *Příchod opeřeného hada*. Praha 1982, s. 174-178.

¹²⁰ „Y más, hay otras cosas notables que hizo el Quetzalcóatl en muchos pueblos, y dio todos los nombres a las sierras y montes y lugares, y así en llegando a la ribera de la mar, mandó hacer una balsa hecha de culebras que se llaman coatlapechtlí, y en ella entró y asentase como en una canoa, y así fue por la mar navegando y no se sabe cómo y de qué manera llegó al dicho Tlapallan.” SAHAGÚN, Fray Bernardino de. *Suma indiana*. México 1992, s. 56.

¹²¹ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 86.

za bájný návrat Quetzalcóatla, když do oblasti Mezoameriky, konkrétněji její pobřežní zóny, bylo podniknuto hned několik cest před Cortésovým příjezdem. První z cest byla provedena Kryštofem Kolumbem v roce 1502, kdy proplouvá kolem pobřeží Hondurasu a setkává se s nativními námořníky, kteří byli zřejmě mayskými obchodníky.¹²² Následně bylo realizováno několik plaveb k pobřeží dnešního Veracruz. Proč tedy mezoameričané přiřazovali právě Cortésovi a jeho družině božské charakteristiky? A pokud byla Cortésova družina pokládána za bohy, proč Moctezuma vyslal několik družin posílů a snažil se naléhavě odvrátit jejich příchod?

První z písemností, která poukazuje na spojení Quetzalcóatla se španělským dobyvatel, ačkoliv přímo neobsahuje jeho jméno, jsou dopisy, které psal sám Hernán Cortés španělskému králi Karlu V. – *Segunda Carta de Relación* z 30. října 1520.¹²³ Cortés v dopise Karlu V. přepisuje údajnou řeč, kterou ho aztécký král Moctezuma přivítal při jejich prvním setkání. Proslov vládce Aztéků v Cortésově podání přináší velmi rozporuplné informace.

Svou řeč začal Moctezuma tím, že si Aztékové byli vědomi toho, že byli cizinci v oblasti kterou obývali. Na místo, kde se usadili, je dovedl velký Pán, jehož byli všichni poddanými. Když se pro své poddané po čase velký Pán vrátil, byli již v zemi velmi dobře zabydleni, jejich pokolení se mnohonásobně zvětšilo a proto se s ním za žádnou cenu nechtěli vrátit. Zmíněný Pán tedy odešel sám, ale přislíbil svůj návrat. Dále Moctezuma tvrdí, že jeho lid na svého Pána nikdy nepřestal čekat a vzhledem k tomu, co říká Cortés, se na něho obrací jako na zástupce, kterého tento velký Pán poslal. Moctezuma prohlašuje, že jejich předci neudělali to, čemu byli povinni vůči svému Pánovi a považuje za čest, že se rozhodl vrátit právě v době jeho vlády. Proto vyhlašuje, že splní všechno co si jejich Pán bude přát a Cortése, jako jeho zástupce a vyslance, budou poslouchat, jako by rozkazy vydával jejich Pán sám. Cortésovi tak předal právo disponovat vším co jeho lid vlastnil a svěřil mu všechny své pravomoce.¹²⁴

¹²² KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. Praha 2011, s. 68.

¹²³ LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Quetzalcóatl-Cortés en la conquista de México* [online]. s. 16 [cit. 2013-07-10]. Dostupné z:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/25135435?uid=3737856&uid=2134&uid=4582579467&uid=2&uid=4582579457&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21102167921483>.

¹²⁴ *Ibidem*, s. 16-17.

Ve výše zmíněném diskursu, který předkládá Cortés nalézáme hned několik nesrovnalostí. První z nich je informace, že tento velký Pán, na kterého Aztékové čekali je přivedl do míst, která obývali. Ze zdrojů hovořících o historii Mexiků víme, že do oblasti dnešního Ciudad de México je kdysi dávno přivedl bůh Huitzilopochtli a nikoliv Quetzalcóatl. Není zcela jasné o jakého boha se jedná, protože se o něm Moctezuma zmiňuje pouze jako o „Pánovi“. Můžeme se proto domnívat, že Aztékové mohli čekat na své hlavní božstvo, boha Huitzilopochtliho. Dalším zásadním poznatkem je, že vládce Moctezuma se neobrací na Cortése jako na onoho velkého Pána, kterého odedávna čekali, nýbrž jako na jeho vyslance. Cortés by tedy nebyl ten, kdo je spojován přímo s Quetzalcóatlem, byl by jím Karel V. A nebo je snad spojován Karel V. s hlavním bohem Aztéků?

Cortésovu verzi vyvrací Bartolomé de Las Casas, který prohlásil, že v čase kdy byli s tyranským utlačovatelem Hernánem Cortésem přáteli mu během jednoho rozhovoru tvrdil, že král Moctezuma mu přenechal celé království ve jménu španělského krále. Las Casas dobyvatele přesvědčoval, že pokud se Moctezuma někdy tak vyslovil, zcela jistě to udělal pouze ze strachu ze španělských zbraní. Následně se Las Casas ujistil, zda Moctezuma neposlal Cortésovi posly s dary a prosbou, aby opustil jeho království. Cortés mu na to s výbuchem smíchu odpověděl: „*Tak to ve skutečnosti bylo, více než třicetkrát.*“¹²⁵ Díky tomuto výroku považoval Las Casas celý případ za vymyšlený a Cortése označil lhářem.¹²⁶

Nejen Las Casas, ale i další autoři se domnívají, že mýtus o návratu Quetzalcóatla a proslov Moctezumy ke Cortésovi-Quetzalcóatlovi je výmysl evropských dobyvatelů, kteří si tak chtěli obhájit svůj nárok na území a vládu. Svůj názor obhajují tvrzením, že čekání na návrat Spasitele je myšlenkový model typický pro křesťanství, nikoli Mezoameriku. Cortés byl zřejmě částečně seznámen s mýtem o bohovi, který odešel směrem na východ. Když mu při jeho cestě do Tenochtitlánu byly přineseny a odevzdány Quetzalcóatlovi insignie, přizpůsobil si mýtus ke svým potřebám. Snad vymyšlená Moctezumova řeč a spojení dobyvatelů s potomky bohů, tak opravňovala Španěly k legitimnímu převzetí moci nad Aztéckým územím.

¹²⁵ „*Así fue en verdad, más de treinta veces.*“ Ibidem, s. 24.

¹²⁶ Ibidem.

5.2. Relaciones histórico-geográficas de Yucatán

Jedním ze zdrojů, který nám podává cenné informace o náboženství a kultu Quetzalcóatla v předkolumbovské civilizaci yucatanských Mayů, jsou zprávy psané španělskými encomendery¹²⁷, zvané *Relaciones histórico-geográficas de Yucatán*. Zprávy pochází především z druhé poloviny 16. století a na světlo světa se dostaly díky následníkovi Karla V., španělskému králi Filipovi II. Ten vydal povinnost vyplňovat tyto dotazníky s vidinou kontroly ekonomického potenciálu na novém kontinentě a jeho maximálního využití ve svůj prospěch. Z toho důvodu mají informace v obsažené v *Relaciones histórico-geográficas* především hospodářský charakter, ale dozvídáme se z nich mnoho i z každodenního života, náboženství a historie nativní obyvatel.¹²⁸

Pro potřeby mé práce budu vycházet z odborné práce Zuzany Marie Kostíkové *Quetzalcoatl a „modloslužebnictví“ v Relaciones histórico-geográficas z Méridy*. Pozornost bude věnována samozřejmě pouze těm, částem relaciones, které vypovídají o Quetzalcátlovi.

Relación de Muxuppipp:

„Staří z této provincie říkají, že kdysi dávno, je tomu zhruba osm set let, se v této zemi neuctívaly modly, a poté, co do ní vstoupila Mexičané a přivlastnili si ji, jistý kapitán, který si říkal Quetzalquatl v mexickém jazyce, což v našem značí peří hada, a mezi sebou takto plaza nazývají, protože tvrdí, že má peří, a tenhle takto zvaný kapitán zavedl v této zemi idolatrii a užívání model místo bohů, které dával vyrábět ze dřeva a hlíny a kamene, a dával je uctívat a předkládali jim mnoho věcí jako úlovky, zboží a

¹²⁷ Encomendero – člověk (zpravidla muž), kterému byli svěřeni indiáni ve vztahu encomiendy.

Encomienda – „patronát“ nad indiánským obyvatelstvem, který umožňoval využívat indiánské práce, naturálních tributů, jež se v pozdějších dobách proměnily v peněžní odvody. Vztah encomiendy ovšem uděloval encomenderům povinnost zajistit a případně zaplatit svěřeným indiánům křesťanské vzdělání.

¹²⁸ KOSTÍCOVÁ, Zuzana Marie. Quetzalcoatl a „modloslužebnictví“ v *Relaciones histórico-geográficas z Méridy*. [online]. s. 2 [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: http://clovek.ff.cuni.cz/pdf/kosticova_clanek_13.pdf.

především krev ze svých nosů a uší a srdce některých , které v jejich službách obětovali, a vykuřovali je vykuřovadly s kopálem, což je místní kadidlo... “¹²⁹

Relación de Tekanto y Tepakan:

„Říká se, že první obyvatelé Chichenyzy [Chichen Itzá] nebyli modláři, dokud do onoho kraje nepřišel Ku Kalcan [Kukulcan], mexický kapitán, jenž je naučil idolatrii, nebo nutnosti, jak říkají, naučil je uctívat modly. “¹³⁰

Z uvedených textů se jasně dozvídáme, že s příchodem Quetzalcóatla započalo v mayských oblastech Yucatanu uctívání idolů, obětování lidských srdcí a sebeobětování. V prvním textu je božstvo, které zavedlo na Yucatanském poloostrově idolatrii označováno jako Quetzalcóatl, v druhém úryvku vystupuje pod jménem Kukulcan. Tyto informace potvrzují tvrzení, že Quetzalcóatl a Kukulcan jsou jeden a ten samý bůh. Mayské texty se ale v drtivé většině případů dostávají do rozporu s mýtem o tulském knězi, který miloval natolik své bližní, že nedovolil prolévat jejich krev a místo toho obětoval malá zvířata a krev vlastní. V textech z mayského prostředí je Quetzalcóatl označován jako iniciátor a popularizátor krvavých obětí. V tomto ohledu je snad jen zapotřebí zmínit to, k čemu jsme došli v předchozí kapitole. Totiž že s příchodem Opeřeného Hada do mayských oblastí Mayové nezačali obětovat bohům lidská těla, neboť jak víme z mayské ikonografie, tato praktika byla rozšířena již několik staletí před příchodem Quetzalcóatla.

5.3. Mezoamerický synkretismus

Závěrečnou část poslední kapitoly bych chtěla věnovat náboženskému synkretismu rozvíjejícímu se na území Mezoameriky od 16. století. Na následujících stránkách se nebudeme věnovat detailnímu popisu jednotlivých fází, postupů nebo způsobů christianizace Nového světa, ale budeme se snažit o zachycení změn, které nastaly

¹²⁹ Ibidem, s. 6.

¹³⁰ Ibidem, s. 5.

v náboženstvích Mezoameriky po příchodu Evropanů. Přiblížím některé z náboženských obyčejů, které se vyvíjely od koloniálního období a přetrvávají mezi obyvatelstvem Mezoameriky až do dnešních dnů.

Násilná kolonizace zasáhla do všech oblastí života nativních obyvatel, jednou z nejvíce zasažených oblastí se stalo náboženství. Chamtivost a ziskuchtivost evropských dobyvatelů byla obhajovaná šířením katolické víry, čili nezbytným převáděním pohanských indiánů na „pravou“ víru, křesťanství. Ti, kteří veřejně nepřijali křesťanství a tudíž se nestali součástí španělské nadvlády, byli podrobeni brutálním útokům španělských vojsk. Kněží byli popravováni a veřejně mučeni. Velké množství pohanů obývajících prostor Nového světa potřebovali Španělé co nejrychleji a nejefektivněji christianizovat, z toho důvodu přicházejí do oblasti Mezoameriky mnišské řády. Prvními z příchozích řádů byli františkáni, kteří obsadili oblast středního Mexika, následně přichází dominikáni a augustiniáni.¹³¹

V počtcích kolonizace Mezoameriky byly bezmyšlenkovitě ničeny chrámy, sochy a idoly nativních božstev a byly páleny knihy původních obyvatel. O největší škodu se zasloužil mnich Diego de Landa, díky jehož neuváženému až fanatickému počínání při pálení mayských předkolumbovských literárních památek se nám dochovalo jen několik málo exemplářů původních rukopisů. Landa uvádí: „*Nalezli jsme velké množství knih..., a poněvadž neobsahovaly nic, v čem by nebylo lze spatřit pověry a Dáblovy lži, všechny jsme je spálili, čehož oni úžasně litovali a způsobilo jim to mnoho zármutku.*“¹³² Mezi Španěly však existovalo i několik málo náboženských hodnostářů, kteří se postavili na stranu indiánských obyvatel a bojovali za jejich práva. K nim se řadí Bartolomé de las Casas, dominikánský biskup, který tvrdil, že: „*Indiáni byli velmi zbožní, neboť obětovali svým bohům mnohem více, než kterýkoliv z antických národů.*“¹³³ I když byli Evropané fascinováni svatyněmi původních obyvatel Mezoameriky, za několik desetiletí byla většina z nich zničena a na jejich místě byly vystavěny kostely. Máme za to, že necelých sto let od španělském dobytí bylo v Latinské Americe vystavěno 70 tisíc kostelů a 500 klášterů.¹³⁴

¹³¹ KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Mexika*. Praha 2009, s. 95-96.

¹³² KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. Praha 2011, s. 87.

¹³³ KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Mexika*. Praha 2009, s. 90.

¹³⁴ *Ibidem*, s. 122.

Příchozí misionáři se snažili obrátit indiány na křesťanskou víru pomocí originálních metod derivovaných z pozorování náboženského chování a aktivit původních obyvatel. Vznikl nový typ otevřené kaple, který umožňoval kázání pod širým nebem. Otevřená kaple obsloužila větší množství věřících a zároveň pomohla v prvních fázích christianizace přiblížení víry indiánskému věřícímu, který se bránil shromažďování mezi zdmi budov.¹³⁵ Oblíbeným nástrojem misionářů používaným k vysvětlení komplikovaných otázek týkajících se víry byly mnemotechnické pomůcky jako kresby a divadlo. Velmi populárními se mezi původním obyvatelstvem staly oslavy světců, tanec, pašijové hry a náboženská divadla do kterých indiánské komunity mnohdy investovaly velké finanční obnosy. Indiáni ale nepřijímali praktiky katolicismu bezesbytku, obohacovali si je a obraceli se na katolické patrony po svém. V prostoru Mezoameriky se tedy střetávají dvě zcela odlišná náboženská učení a pohledy na svět. Spojení původních mezoamerických náboženských prvků s katolickými idejemi dává prostor pro vznik náboženského synkretismu.

Pojem synkretismus v sobě zahrnuje: „*složité proces míšení symbolů, rituálních prvků nebo model různých vyznání, jehož výsledkem jsou zcela nové symboly a významy.*“¹³⁶ Můžeme ho přirovnat k míšení ras nebo šlechtění rostlin, kdy zkřížením dvou druhů rostlin, vzniká rostlina nesoucí genetické znaky obou dárcovských druhů, ale právě typická kombinace z ní udělá jedinečnou a nenahraditelnou. Synkretismus se v regionu objevuje v podobě uctívání model, idolatrie obrazů a sošek světců. V mayské oblasti se v prvních letech christianizace objevují zmínky o vykonávání sebeobětování v kostelích a dokonce o obětování dětí na kříži po vzoru Ježíše Krista. Těmto obětem pak byla na kříži vyjmuta srdce z těla tradičním způsobem.¹³⁷

Jedním ze synkretických symbolů, který se stal velice rychle oblíbeným v mezomerickém regionu byl kříž. Podle jedné z legend kázal kněz-vládce Topiltzin Quetzalcóatl uctívání posvátného stromu, stromu života, který svou formou připomínal kříž. David Carrasco poznamenává, že kříže, které se od koloniálního období zachovaly na hřbitovech, se mohou zdát jako typické křesťanské symboly, ale není tomu zcela tak. Neboť detailnější pohled odkrývá předkolumbovské vzory. „*Tyto kříže nejsou evropské*

¹³⁵ Ibidem, s. 95.

¹³⁶ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 224.

¹³⁷ KRÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. Praha 2011, s. 89.

*ani indiánské. Jsou mexické – jsou obrazem dynamického synkretického setkání nových sil, stylů a kombinovaného významu.*¹³⁸

Do dnešních dní se v Mezoamerice setkáváme s obřady původních obyvatel, které v sobě kombinují elementy předkolumbovských náboženských učení s katolickými prvky. Jedním z nejmarkantnějších případů synkreze je kult Panny Marie Guadalupské, který vznikl v Mexiku a jehož síla neustupuje, ba naopak, k chrámu Panny Marie Guadalupské podnikají svou pouť tisíce věřících ročně. Virgen de Guadalupe snědé pleti se zjevila prostému indiánovi u skály na hoře Tepeyac. Poručila mu v jazyce nahuatl, aby jí vystavěli na hoře chrám, tam, kde dříve stávala svatyně ženské stvořitelské síly, bohyně Tonantzin.¹³⁹ Panna Marie Guadalupská se stala prostřednicí mezi člověkem a bohem, spojenkyní indiánů proti tyranii španělské nadvlády a zároveň byla podpěrou pro proces španělské christianizace. Dnes je hlavní patronkou a ochránkyní mexického lidu.

Dalším příkladem synkreze dnešní Mezoameriky jsou svatojakubské slavnosti guatemalských Mayů. Slavnosti se konají každý rok v den katolického svátku sv. Jakuba, tedy 23. července.¹⁴⁰ Tento původně katolický svátek přijal nový rozměr. Stal se oslavou boha kukuřice a zemědělské plodnosti. Avšak ne zcela všechny obřady nativních obyvatel Mezoameriky byly zasaženy rukou křesťanské tradice, anebo jen nevýznamně. Mezi nimi vyniká každoroční rituál indiánů Huichol, kteří si po jídáním peyote¹⁴¹ navozují halucinace a představy. Cesta se podniká z důvodu hledání jednoty a spojení člověka s přírodou a bohy. Pomocí navozených halucinací jsou Huicholové schopni rozmlouvat s předky a obohatit se o nové poznání.¹⁴² Vidiny, které vyvolává peyote jsou velmi barevné a výrazné, usuzuji z toho, že tolik vyhledávané a krásné umění Huicholů je inspirováno následky požití tohoto pouštního kaktusu.

¹³⁸ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 169.

¹³⁹ KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha 2005, s. 99.

¹⁴⁰ CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha 1999, s. 194.

¹⁴¹ *Peyote – kaktus rostoucí na území severu středního Mexika až Texasu. Obsahuje halucinogenní alkaloid mezkalin, který je po požití rostliny zodpovědný za barevné vidiny. Je považován za jeden z prvních halucinogenů amerického kontinentu a pro jeho účinky byl používán od pradávna v medicíně a rituálních obřadech indiánských obyvatel.*

¹⁴² *Ibidem*, s. 183, 187.

Huicholské umění, zdroj: <http://artimot.wordpress.com>, [cit. 2013-06-22].

Jak je vidět předkolumbovské náboženské dědictví přetrvalo živé v Mezoamerické kultuře dodnes. Španělská conquista se snažila pohřbit náboženské tradice předhispánských kultur, ty však ve svých základech přežily, stejně jako jazyk, či jiná umělecká vyjádření obyvatel oblasti. Do dnešních dnů jsou náboženské oslavy zatíženy značnými finančními obnosy. Lidé věnují přípravám na náboženské svátky někdy až dlouhé týdny. Výsledek pak stojí za to. Svojí nesmírnou rozmanitostí, barevností a veselostí podtrhují podstatu Mezoamerické člověka, člověka s hlubokými duchovními prožitky milujícího život.

6. ZÁVĚR

Záměrem této práce bylo analyzování kultu boha Quetzalcóatla v náboženstvích Mezoameriky a přiblížení rolí, které sehrál tento hombre-dios v prostoru a čase. Ve svém výzkumu jsem dospěla k následujícímu.

Opeřený Had, Quetzalcóatl, je jedním z nejstarších a nejkompexnějších božstev předkolumbovské Ameriky, jehož věhlasu nedosáhla žádná jiná postava. Quetzalcóatl je obtěžkán nespočetně mnoha filozofickými a náboženskými symbolikami a zahrnuje v sobě charakteristiky více identit. V základu přijímá tři podoby, jako první z nich označím jeho podstatu božskou, která se téměř bez povšimnutí prolíná s jeho druhou totožností, s podobou lidskou, kdy je vyobrazován jako legendární zakladatel Tuly. Jako třetí a poslední identitu Quetzalcóatla uvádím kulturní fenomén, který opustil oblast mexické náhorní plošiny a významně zasáhl do náboženství a kultury mayské v podobě Kukulkána-Gucumatz.

Sláva Quetzalcóatla se postupem času rozšířila po celém mezoamerickém regionu a její počátky sahají svým kořeny snad ještě hlouběji než do dob kultury olmécké. Ve svých počátcích byl Quetzalcóatl spojován s vodou a byl symbolem plodnosti. V klasickém období byl intenzivně spojován se zemědělstvím, s planetou Venuší, byl prostředníkem mezi nebem a zemí, byl zobrazován jako bůh větru a v Teotihuacánu se stal symbolem politické moci. Postupně mu byly připisovány další a další významy a rysy odpovídající konkrétním potřebám geografického prostředí a doby. Nikdy ale nepřišel o již nabyté symboliky a vlastnosti.

V poklasickém období prodělal kult boha Quetzalcóatla největší změny. Z původního božstva plodnosti se stal symbol panovnických rodů s válečným aspektem. Z mého pohledu je nejdůležitějším bodem vývoje tohoto božstva moment, kdy je identifikován s lidským představitelem Ce Ácatl Topiltzin Quetzalcóatlem, vládcem toltécké říše. Od této chvíle byl pokládán za otce kultivovaného a civilizovaného života v Mezoamerice. Byl vnímán jako dobrotivý vládce a dokonalý kněz, který se vzpírá základní povinnosti člověka v mezoamerickém chápání světa a tou je krvavé odevzdávání lidských těl bohům. Tato stránka Quetzalcóatlovy osobnosti nakonec přivedla k pádu jeho vlády a dala podnět k jeho vyhnání z Tuly.

Po porážce se Topiltzin Quetzalcóatl odebrá z Tuly směrem na východ a následně se objevuje v mayské oblasti, kde dobývá prostřednictvím vojenských sil město Chichen Itzá. Nicméně se rychle a poměrně snadno začleňuje do náboženského systému mayské civilizace, zřejmě díky podobnému vnímání světa v celé Mezoamerice. Z dochovaných písemných památek se dozvídáme, že s jeho příchodem se v mayské oblasti poprvé objevuje idolatrie a rozvíjí se krvavé obětování. Do ústraní se dostávají původní mayská stvořitelská božstva a jako hlavní stvořitelské božstvo je zobrazován Quetzalcóatl. V aztécké tradici je potom znázorňován jako bůh, který stvořil vesmír, svět, první lidi a postaral se o jejich obživu, když jim dal kukuřici a pulque. Tím se Quetzalcóatl stává stvořitelským božstvem celé Mezoameriky par excellence.

Od prvních zmínek o Quetzalcóatlovi až po příchod Evropanů na území Mezoameriky uplynulo více než 3000 let. S postupem času podlely historické události a fakta silám legendy. Dnes se můžeme jenom ptát, co z života a činů tohoto hombre-dios má skutečný historický základ, a co bylo tokem času a potřeb tehdejších obyvatel upraveno k pro ně vyhovující podobě. Pokud porovnáme dochované zdroje, zjistíme, že se v mnohém rozcházejí a v některých případech si dokonce oponují.

Protože v sobě Quetzalcóatl uzavírá snad nevyčerpatelné množství podob a symbolik, nebylo možné vzhledem k rozsahu práce všechny podrobně okomentovat. V současnosti se objevuje jen velice málo zmínek o bohu Quetzalcóatlovi ve středním Mexiku. V mexickém Národním antropologickém muzeu se návštěvníci dozvídají, že jméno Kukulcán je pro dnešní Maye téměř neznámým pojmem. Nabízí se tedy několik otázek. Do jaké míry přetrval kult Quetzalcóatla v paměti Mezoameriky? A je vůbec možné hovořit v dnešní době o jakékoliv existující formě uctívání tohoto boha?

7. RESUMEN

El objetivo del presente trabajo fue analizar el culto del dios Quetzalcóatl en las religiones mesoamericanas con el enfoque en el papel que desempeñaba este hombre-dios en el espacio y el tiempo. En mis investigaciones he llegado a lo siguiente:

Quetzalcóatl, Serpiente Emplumada, es una de las deidades más antiguas y complejas de América precolombina. Está cargado de innumerables simbolismos filosóficos y religiosos, e incorpora características de múltiples identidades. Fundamentalmente abarca tres formas, de las cuales nombraré como primera su esencia divina que penetra sin violencia la segunda identidad, el aspecto humano, que se presenta como el legendario fundador de Tula. La tercera y la última identidad de Quetzalcóatl es un fenómeno cultural que abandonó el altiplano mexicano e intervino sustancialmente en la religión y cultura maya en la forma de Kukulcan-Gucumatz.

El esplendor de Quetzalcóatl se extendió con el tiempo por toda la región de Mesoamérica y sus raíces llegan tal vez a la época pre-olmeca. En los principios de su existencia se le vinculaba al agua y fertilidad. En la época clásica estuvo unido intensivamente con la agricultura, con el planeta Venus, encarnaba lo terrestre unido a lo celeste, fue representado como el dios del viento y en Teotihuacán se convirtió en un símbolo de poder político. Poco a poco se le atribuyó más y más significados y características correspondientes a las necesidades específicas del entorno geográfico y momento de la historia prehispánica sin perder simbolismos una vez adquiridos.

En el periodo postclásico el culto de Quetzalcóatl sufrió los cambios más importantes. De una deidad relacionada con la fertilidad se convirtió en un emblema de poder dinástico al que se unieron aspectos militares. Desde mi punto de vista, el momento más importante en el desarrollo de esta deidad es cuando se le identifica con el representante humado Ce Ácatl Topiltzin Quetzalcóatl, el gobernante del imperio tolteca. A partir de este momento fue considerado como inventor de la vida cultivada y civilizada en Mesoamérica. Fue considerado como un rey-sacerdote bondadoso que desafió la obligación principal del hombre, o sea efectuar el sacrificio humano para alimentar los dioses. Dado este hecho queda castigado.

Después de la derrota con Tezcatlipoca se marchó de Tula hacía el este y posteriormente aparece en la región maya, donde conquista la ciudad Chichen Itzá. El

culto de Quetzalcóatl se integra rápidamente y con facilidad al sistema religioso de la civilización maya, probablemente debido a una percepción similar de la religión en toda Mesoamérica. Los testimonios escritos revelan que con la llegada de Quetzalcóatl a la región maya por primera vez aparece la idolatría y se desarrolla el sacrificio humano. Las deidades creadoras mayas retroceden al apartamiento y Quetzalcóatl se presenta como deidad creadora. Más adelante en la tradición azteca se presenta como un dios creador al crear universo, tierra, primeros humanos y luego encargándose de su sustento al traerles maíz y pulque. Con este hecho Quetzalcóatl se convierte en divinidad creadora por excelencia.

Desde las primeras referencias de Quetzalcóatl hasta la llegada de conquistadores europeos al área mesoamericana pasaron más que 3000 mil años y los acontecimientos históricos se entregaron paulatinamente a las fuerzas de la leyenda. El día de hoy solo podemos adivinar que de la vida y hechos del hombre-dios se basa en los hechos históricos y que fue con el paso del tiempo adaptado y arreglado para crear una realidad satisfactoria. Comparando las fuentes existentes descubrimos que se diferencian en muchos aspectos y en algunos casos incluso se contradicen.

La extensión del presente trabajo no permitió comentar detalladamente todos los aspectos del dios, dado que culto de Quetzalcóatl encierra en sí quizás infinita cantidad de formas simbólicas. Puesto que las referencias de Quetzalcóatl en el México central son el día de hoy apenas detectables y el Museo Nacional de Antropología de México publica que el nombre de Kukulcan es término casi desconocido entre los mayas modernos, se brindan las siguientes preguntas: En qué medida se ha mantenido el culto de Quetzalcóatl en la memoria de Mesoamérica? Y es por lo menos posible hablar de cualquier forma existente de adoración de Quetzalcóatl?

8. BIBLIOGRAFIE

ARELLANO, Fernando. *La cultura y el arte del México prehispánico*. Caracas: Universidad Católica Andrés Bello, 2002.

CANTÚ, Gloria M. Delgado de. *Historia de México: El proceso de gestación de un pueblo*. Naucalpan de Juárez, México: Pearson Educación, 2002.

CARRASCO, David. *Náboženství Mezoameriky: kosmovize a obřadní centra*. Praha: Obzor, 1999.

DOMENICI, Davide. *Aztékové: poklady starobylých civilizací*. Praha: Euromedia Group, 2007.

DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobylých civilizací*. Praha: Euromedia Group, 2006.

EBELOVÁ, Kateřina. *Maska v proměnách času a kultur*. Praha: Grada, 2012.

FERRERO, Luis. *Los hombres jaguar: los olmecas tenocelome*. San José: EUNED, 2006.

FLORESCANO, Enrique. *El mito de Quetzalcóatl*. México: Fondo de Cultura Económica, 1993.

KATZ, Friedrich. *Staré americké civilizace*. Praha: Odeon, 1989.

KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Karibské oblasti*. Praha: Lidové noviny, 2002.

KAŠPAR, Oldřich. *Dějiny Mexika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Aztékové: půvab a krutost indiánské civilizace*. Praha: Karavela, 2005.

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Mayové: víc než záhady dávné civilizace*. Praha: Karavela, 2011.

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Aztécká filosofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*. Praha: Argo, 2002.

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Conquista pohledem poražených: vyprávění indiánů o dobytí Mexika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2013.

LÓPEZ PORTILLO Y PACHECO, José. *Příchod opěřeného hada*. Praha: Odeon, 1982.

MATOS MOCTEZUMA, Eduardo. *Teotihuacan*. México, D. F.: El : Fondo de Cultura Económica, 2009.

RECINOS, Adrián. *Las antiguas historias del Quiché*. México: Fondo de Cultura Económica, 1968.

REYES, Luis Alberto. *El pensamiento indígena en América: los antiguos andinos, mayas y nahuas*. Buenos Aires: Editorial Biblos, 2008.

SAHAGÚN, Fray Bernardino de. *Historia general de las cosas de Nueva España*. Barcelona: Linkgua, 2012.

SAHAGÚN, Fray Bernardino de. *Suma indiana*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1992.

SÉJOURNÉ, Laurette. *Cosmogonia de Mesoamérica*. México: Siglo veintiuno editores, 2004.

SODI M., DEMETRIO. *Las grandes culturas de Mesoamérica desde la llegada del hombre al continente americano hasta la última de las culturas prehispánicas*. México, D.F.: Panorama Editorial, 1992.

TAUBE, Karl A. *Mitos Aztecas y Mayas*. Madrid: Akal, 2004.

WOLF, Eric R. *Pueblos y culturas de Mesoamérica*. México: Era, 2004.

9. INTERNETOVÉ ZDROJE

DE LANDA, Fray Diego. Relación de las cosas en Yucatán. [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://www.wayeb.org/download/resources/landa.pdf>.

Instituto Nacional de Antropología e Historia: CONACULTA [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://www.inah.gob.mx/>.

KIRCHHOFF, Paul. *Mesoamérica. Sus límites geográficos, composición étnica y caracteres culturales.* [online]. [cit. 2013-06-22].]. Dostupné z: http://portalacademico.cch.unam.mx/materiales/al/cont/hist/mex/mex1/histMexU2OA01/docs/paulKirchhoff_mesoamerica.pdf.

KOSTIČOVÁ, Zuzana Marie. Quetzalcoatl a „modloslužebnictví“ v Relaciones histórico-geográficas z Méridy. [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: http://clovek.ff.cuni.cz/pdf/kosticova_clanek_13.pdf.

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Cantos y crónicas del México antiguo.* [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://enp4.unam.mx/amc/librosylecturas/Nueva%20idea%20de%20mexico/Capitulo%201%20Mexico%20como%20Palabra/Anexo%20lecturas%20del%20capitulo%20primero/LECTURA%2010%20%20CANTOS%20Y%20CRONICAS%20%20DEL%20MEXICO%20ANTIGUO.pdf>.

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Quetzalcóatl-Cortés en la conquista de México* [online]. [cit. 2013-07-10]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/25135435?uid=3737856&uid=2134&uid=4582579467&uid=2&uid=4582579457&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21102167921483>.

UNAM. *Portal académico: Colegio de Ciencias y Humanidades* [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portalacademico.cch.unam.mx/>.